

INFORME D’ALEGACIONS I ESMENES de la societat LO RAT PENAT a la Resolució de 5 d’octubre de 2015, de la “Conselleria d’Educació, Investigació, Cultura i Esport”, per la qual s’incoa un expedient per a declarar Be d’Interés Cultural Immaterial la processó cívica del Nou d’Octubre en València.

1. CONSIDERACIONS INICIALS. ORIGE I RECUPERACIÓ DE LA PROCESSÓ DEL NOU D’OCTUBRE

El 9 d’octubre de 1238 se produí l’entrada oficial de Jaume I en la ciutat de València i la reconsagració com a catedral de la mesquita musulmana principal, que havia segut construïda a la seua vegada sobre la basílica cristiana de l’època visigòtica. L’importància de la data residix en que tant l’entrada com la reconsagració eren símbol i prova fefaent del trànsit de la ciutat i de tot el regne musulmà de València¹ cap a la nova realitat llegal del regne cristià de València; i de l’incorporació del mateix, a través de la Corona d’Aragó, al món occidental.

---

¹La realitat és que abans de **Jaume I** hi hagué molts atres que es titularen reis de València, inclús reconeguts *internacionalment* com a tals: al mateix nivell que els reis d’Aragó o els de Castella. Sense anar més llunt, en una treua entre el rei d’Aragó Alfons II i el rei de València Llop ibn Mardanis (peniscolí que regnà des de 1146 fins a 1172) llegim: “*Convenientia pacis et treugae inter Alphonsum II Aragoniae Regem et Lupum Regem Valentiae*” en l’any 1168 (VILLANUEVA, JAIME: *Viage literario á las iglesias de España*. Tom XVII, p. 328. Imprenta de la Real Acadèmia de l’Història, Madrid, 1851).

La primera referència al "regne de València" com a concepte polític se produïx en el segle XI quan l’historiador Ibn Said (1029-1070) parla del “*Mamlaka Balansiya*”, és dir, del regne de València. L’any 1085, Alfons VI entronisà a Yahya al-Qadir com a rei de València, eixercint un protectorat de fet. Serà rei fins a l’any 1092, en el qual fon assassinat per Ibn-Djahlhâf, motivant el siti de la ciutat de València i la posterior conquesta del Sit. En la “*Historia Roderici*” escrita sobre l’any 1100 segons Menéndez Pidal, podem llegir: “*Rex Alcadir regnabat tunc in Valentia... Ut autem audivit Alcadir, qui tunc temporis erat Rex Valentiae... sic Regem Valentiae, cum eo amicabiliter pacificaverunt. Simili modo de omnibus castellis, quae erant rebellia Regi Valentiae... quod Alcadir Rex Valentiae pacificaverant cum Roderico...*”.

Quan Alfons VIII de Castella i Alfons II d’Aragó subscriuen el 20 de març de 1179 el tractat de Cazola, diuen: “*...et in perpetuum possideant libere, solide, et absolute, non interveniente aliqua contraria ab uno ab alterum, Valenciam et totum regnum Valencie, cum omnibus suis pertinenciis, heremis et populatis, que sibi [pertinent] et pertinere debent.*”. En la p. 19 del “*Cartulari de Poblet*” trobem el document de “*Donació de Cebolla per Anfós I*” de febrer de 1176: “*...cum tanto etiam terre in convenienti loco et optimo domui vestre ibi construendam, videlicet in regno Valentie...*”.

De fet, el mateix Jaume I se referix constantment al capitost musulmà **Zayan** com a *el rei de València* o *el rei del Regne de València* en el *Llibre dels Feyts*, o crònica novelada de les seues gestes. **Jaume I** justificaria precisament els seus drets sobre el territori valencià en la cessió que d’ells li havia fet **Zeyt Abu Zeyt** –l’anterior rei moro de València destronat per Zayan–, que havia anat a demanar protecció al monarca aragonés i finalment se convertiria al cristianisme, prenent el nom de Vicent –“*Azeyt Abu Zeyt, vel potius Vincentius, rex Valentiae...*” (“*Escritura de donacion de ciertos lugares hecha á la iglesia segobricense por Zeyt Abuzeyt, rey moro de Valencia*”, dins VILLANUEVA, JOAQUÍN LORENZO: *Viage literario á las iglesias de España*. Tom III, p. 228. Imprenta Real, Madrid, 1804).

Parlar, puix, de Jaume I com a "fundador" del Regne de València no coincidix en la realitat històrica, a no ser que es pretenguen borrar doscents anys d’història valenciana precedent. Jaume I construïx, en efecte, un nou i sòlit estatus polític per al regne "cristià" de València en peu d’igualtat en els atres territoris de la Corona d’Aragó, pero assumint el marc preexistent del regne "musulmà" de València, el qual, si be sempre vixqué en unes fronteres i estatus polític fluctuants, ya existia des de l’any 1009.

Recordant aquells fets històrics, la processó del Nou d'Octubre escomençarà a celebrar-se com a tal als cent anys de la conquesta, en 1338. Des d'eixe moment tindrà lloc anualment de manera pràcticament ininterrompuda (en actes especialment vistosos en els anys 38 de cada sigle, en els quals se visitava el Monasteri de Sant Vicent de la Roqueta, centre de la primitiva religiositat cristiana, anterior a la venguda dels musulmans) fins a 1707, moment en que la processó és prohibida per les noves autoritats borbòniques com a resultat colateral de la Guerra de Successió i de l'abolició dels Furs.

La processó viuria a partir d'eixe moment un espai de vora doscents anys en el qual no tingué lloc, a excepció dels anys 1738 i 1838, commemoratius del centenari de la conquesta de Jaume I.

Si la processó anual del Nou d'Octubre es conserva hui en la seua forma actual, és gràcies a les iniciatives i gestions dutes a terme, ja a finals del sigle XIX i especialment a principis del XX, per la societat Lo Rat Penat, que venia organisant anualment un acte d'homenage a Jaume I en el monument al Parterre, al que es sumaven unes atres entitats valencianistes i particulars.

Unes gestions que fructificaren definitivament en 1922, any en que tant l'ajuntament de la Ciutat com la Diputació de València participaren oficialment per primera volta en la processó, en la Real Senyera històrica de 1596 com a eix central, i en l'ofrena al monument a Jaume I en el Parterre com a fi últim.²

En 1928, una volta teixida la nova Real Senyera oficial, que substituí en els actes a la molt deteriorada de 1596, la processó presentarà ya una organisió pareguda a l'actual, incloent l'entrada de la Senyera en la Catedral³ tal com se realisava durant l'època foral, i es celebrarà de manera pràcticament ininterrompuda –en el paréntesis de la Guerra Civil– fins a l'actualitat. Ya en 1928, l'acte de colocació de les corones de llorer en el monument a Jaume I vingué precedit dels discursos del president de Lo Rat Penat i de l'alcalde de València, tal com continuà fent-se fins a l'any 1979, en que les noves autoritats municipals eliminaren els discursos pero mantingueren la

---

²“Con motivo de las fiestas de San Dionisio, celebróse también este año el homenaje de los valencianos al rey Don Jaime, depositándose coronas y flores al pie del pedestal de la estatua que se alza en la plaza de Wilson; pero esta vez revistió más solemnidad, **pues formaron en la manifestación, que salió de la Casa de la Ciudad, el presidente de la Diputación, señor Jiménez de Bentrosa, y un representante del alcalde,** y se pronunciaron discursos muy entusiastas”. *Antología Almanaque Las Provincias 1879-1972*, tom II, octubre 1922, p. 751.

³“Las fiestas de San Dionisio revistieron este año especialísima solemnidad, con motivo de haber sido terminada la nueva Senyera mandada construir por el Ayuntamiento, con objeto de no sacar la auténtica en las fiestas que se celebran y requieren su presencia. Dicha Senyera, llevada por nuestro Ayuntamiento en manifestación, **fue conducida a la Catedral,** donde la esperaba una comisión del Cabildo, con el señor arzobispo a la cabeza. Trasladaada al presbiterio, con gran solemnidad, y a presencia de todas las autoridades, que habían concurrido a la manifestación, fue bendecida por el doctor Melo, quien pronunció entusiastas frases dedicadas a nuestra enseña y al valencianismo que representa. **Después, y llevada por el alcalde, señor marqués de Sotelo,** y seguida por gran gentío, en el que figuraban representaciones de las principales sociedades de la ciudad, **se le trasladó al pie del monumento del rey don Jaime, donde hablaron el presidente de Lo Rat Penat, señor Burriel, y el alcalde, y se depositaron coronas.** Luego fue llevada dicha Senyera al Ayuntamiento. *Ibid*, tomo III, octubre 1928, p. 840-841.

collocació de les corones de llorer per part de Lo Rat Penat i de l'ajuntament, tal com s'ha vengut fent fins al present.

És, per tant, gràcies ad aquella iniciativa ratpenatista, que pogué ser recuperat l'esperit de reivindicació identitària i cívica que la processó guanyà durant l'època foral i que es reprimí a partir de la victòria borbònica en la Guerra de Successió. Un esperit que goja de plena vitalitat en els nostres dies.

Per eixe important motiu, com veem, l'entitat que subscriu el present informe ha vengut ocupant ininterrompudament, des de 1922 i en total justícia, una posició preferent en el desenroll i organització de la mateixa.

2. SIMBOLISME DE LA REAL SENYERA I DE LA PROCESSÓ

Encara que tant l'ensenya com la pròpia processó tenen, per motius històrics que es detallen més avall, un oríge circumscrit a la ciutat de València, ben pronte s'observa en els testimonis històrics una representativitat de dita ensenya que excedix la pròpia del Cap i Casal, per a convertir-se, tant l'una com l'atra, en el màxim símbol identitària de tot el poble valencià durant l'època foral⁴.

Açò és especialment evident en les fastuoses commemoracions dels centenaris de la conquesta, en les que participen totes les autoritats –civils, nobiliàries i eclesiàstiques– de la ciutat i del regne de València. Seria, per eixemple, especialment recordat el sermó que realisà Juan García de Artés, bisbe d'Oriola –en llengua valenciana, com tots els que es llegien en la Sèu el dia de sant Donís, en presència de la Senyera–⁵ en les celebracions del 9 d'octubre de 1638.

S'ha de recordar ademés que la Real Senyera del Rat Penat, com a bandera de guerra, i d'acort en els Furs, havia de ser seguida per qualsevol home, a peu o a cavall, si eixia a la batalla⁶. Una iniciativa, la de "traure la Senyera", que podia ser per iniciativa del Consell de la ciutat, com a *Caput Regni* (especialment, en els sigles XIII i XIV, en els que encara no existien institucions permanents

---

⁴ Per eixemple, en la crònica de les celebracions del 9 d'octubre de 1638 se patentisa de manera evident la participació massiva dels valencians regnícoles en les mateixes: *"vieron toda la Plaza tan llena de gente, que parecia ella sola cifra de todo el Reyno, porque la mayor parte de los que de alli se podian distinguir, eran forasteros"*. *Siglo Quarto de la Conquista de Valencia*, Marc Antoni Ortí, 1638.

⁵ *"Predicò don Iuan Garcia de Artes Obispo de Origuela en lengua Valenciana, porque desde el tiempo de la conquista se ha observado siempre los dias de S. Dionisio, y de S. Iorge predicar en la lengua materna"*. Íbid.

⁶ Antoni Atienza, en l'artícul *"La Rata Penada, símbol del Regne de València"* (Lletraferit nº 79, novembre de 2005) matisa que *"Morvedre era l'única ciutat del Regne fòra dels límits de la ciutat de València que tenia l'obligació de «seguir a la Senyera» en cas de guerra sense orde directa i expressa del rei. Morvedre i València organiscaven, per tant, les «forces d'intervenció ràpida», diríem fent us d'una expressió moderna, en cas d'atac al Regne. Les atres ciutats podien excusar-se fins que el monarca donara les òrdens"*.

pròpies del regne⁷: raó principal de que siga el Consell, hui l'Ajuntament, qui la custodie) o també de les pròpies autoritats regnícoles, que des de 1410 obtingueren el permís del Consell de la ciutat, com a custodi tradicional de l'ensenya, per a dispondre lliurement de la Real Senyera i traure-la de la Casa de la Ciutat quan ho cregueren convenient per a usar-la segons els fins establits en els Furs, sense necessitat de demanar permís a les autoritats ciutadanes.⁸

La Processó del Nou d'Octubre, precisament –i açò és primordial per a entendre el cerimonial de l'acte– no fa sino recordar i fixar, en temps de pau, el simbolisme i a l'hora la funcionalitat primordial d'una Real Senyera del Rat Penat que, en temps de guerra o de conflictes, en igual procediment, s'apostava en el balcó de la Casa de la Ciutat i es devallava sense inclinar-se si havia d'eixir a la batalla, convocant a tot el poble valencià darrere de sí.⁹

---

⁷La ciutat actuà, durant tota l'etapa foral, com a *Cap i Casal* de tot el territori, en una tradició continuadora dels primers sigles en que no existien institucions permanents pròpies del regne, ni una autoritat regnícola pròpia, intermija entre el rei i les localitats. La Generalitat *de la Ciutat i Regne*, en oríge només com a orgue recaptador i distribuïdor del patrimoni real, no es crearia fins al segle XV.

Esta locució popular de *Cap i Casal*, com les de *caput regni*, *cap i mare del regne*, *ciutat maestra*, *ciutat metròpola* (seguim ací a **Agustín Rubio Vela** en "Valencia: la conciencia de capitalidad y su expresión retórica en la prosa municipal cuatrocentista". *Anal. de l'Universitat d'Alacant*. Historia Medieval nº 13, Alacant, 2000-2002) que trobem en la documentació de l'època, volien representar, no sols una primacia moral, sino una verdadera capitania real que implicava la superioritat última en tots els àmbits de l'administració, la defensa de la ciutat com a sèu d'institucions en projecció sobre tot el regne, i el rebuig a qualsevol intent de retallar el seu poder.

La ciutat de València, demogràficament molt més important en comparació en la part restant del regne que en l'actualitat, i exponent màxim dels Furs i privilegis d'un territori que –en tradició molt anterior a la vinguda de **Jaume I**– prenia el mateix nom del de la seua capital, tenia per tant unes funcions clares i concretes en l'organització regnícola que mai deixà d'exercir.

D'ací la coneguda protesta, en el segle XIV, del morellà **Vinatea**, conseller de la ciutat, davant del perill de dissolució del regne per *adjudicació* en règim nobiliari de les principals viles reals valencianes al fill de la reina, que el rei encertà a anular; o les abundants iniciatives en les que el Consell de la Ciutat prenia la responsabilitat d'organitzar la defensa militar de tot el Regne o la seua representació a nivell internacional.

⁸"...lo dit Consell devallà a llarch raonament. E, finalment, hagué en be [...] e requerí lo Justícia Criminal que fos prest en donar esforç al dit noble Governador [del Regne] e que, ab gent e ab armes, fos ab ell, e trasqués la Senyera, sense venir-ne al Consell de la ciutat, ne apellar-lo per aquella raó e tantes vegades com demanat fos per lo dit noble Visrey e Governador" AMV, Manual de Consells, t. A-24, fol. 221, v.; reproduït per ROCA TRAVER, F. *Instituciones sociales en la Valencia medieval*. Ajuntament de València, 2004., p. 95.

⁹L'Estandart o Real Senyera del Rat Penat havia de seguir un estricte cerimonial quan havia d'eixir del seu allotjament en la Casa de la Ciutat, segons rescata ROCA (op. cit., p. 73-75) de documents de l'Archiu Històric Municipal:

- La bandera es trea a la finestra del Consell mentres les campanes de la Sèu repicaven.
- No podia inclinar-se mai, ni al traure-la de l'edifici ni al creuar les muralles: "*ab son de trompes, nafil e tabals e ab altres sons de ministres, torna la dita bandera e fon mesa alt per la finestra de la scrivania*".
- A voltes s'*entenava* –se colocava com a antena– en el Portal de Serrans o el de Sant Vicent, com a advertència prèvia a l'atac.
- Els ballesters devien guardar-la "*de tot lur poder tro a mort sis convenia*".
- No podia tornar "*fins a tant obtinguera son obtat glòria e honor com se pertany e requeriat*".

Una ensenya que era protegida, ya fora en la pau o en la guerra, per la Companyia de Ballesters del Centenar de la Ploma, creada específicament per Pere II el Cerimoniós¹⁰ en el segle XIV per a l'específica protecció de la Real Senyera quan havia d'eixir a la batalla, i que també fon abolida en 1707 junt en els Furs.

De fet, la Senyera del Rat Penat encapçalà els principals successos bèlics en els que tropes valencianes, de la ciutat i del regne, hagueren d'eixir a la batalla per a defensa de les llibertats forals, de l'integritat territorial del regne o de la seguretat dels valencians. Coneguda és la participació central de la Real Senyera en la guerra de les Germanies, pero no tant en uns altres acontenyiments bèlics com la Guerra dels Segadors,¹¹ que val la pena repassar.

La Guerra dels Segadors fon un conflicte, en primer lloc, de l'aristocràcia i alta burgesia catalanes front als sectors més populars –artesans i llauradors: els *segadors*–, i en segon lloc, entre dos potències europees com la monarquia hispànica i la francesa; i ha segut àmpliament mitificada pel nacionalisme català modern, puix podria haver representat, de donar-se la victòria de les tropes franco-catalanes, la separació efectiva de Catalunya de la monarquia hispànica i la seua transformació en una espècie de república baix protectorat francès.

No obstant, vist el conflicte des de València, i tal com deixen patent les cròniques de l'època, la Guerra dels Segadors se percebia, en primer lloc, com una invasió *francesa*, maquinada per **Lluís XIII** i el famosíssim cardenal **Richelieu** per a agredir els interessos de la monarquia hispànica –de **Felip III** de València i IV de Castella i del seu no menys famós *valido*, el **conde-duque de Olivares**–. I en segon lloc, com una revolta descontrolada que ya havia causat greus destrosses i saquejos en moltes poblacions del nord valencià, en el Maestrat. Conseqüentment, el Consell de la Ciutat de València –una volta més, com a *cap i mare* del Regne– decidí enviar una força militar valenciana a recolzar les tropes de **Felip III**, precisament per a impedir l'entrada de les tropes franco-catalanes en el Regne:

---

¹⁰ Pareix evident que la numeració dels reis que s'ha de seguir en qualsevol àmbit valencià ha de ser la pròpiament valenciana, perpetuada per eixemple en els retrats dels monarques en el Palau de la Generalitat. Aixina, Pere el Cerimoniós fon II de València, III de Barcelona i IV d'Aragó.

Respecte a la creació del Centenar de la Ploma, **Sevillano Colom** fixa la seua creació durant el sege de Morvedre (1365) per les tropes de **Pere I** de Castella, que es trobava tancat en el castell. Milícies d'Alzira, Cullera i la Ciutat, en la Senyera, l'expulsen, i per a recompensar la valentia i el corage dels ballesters valencians que acompanyaven a la Senyera, Pere II els otorgà el privilegi de fundar una milícia permanent. Este privilegi seria confirmat oficialment en les Corts de Monzó (1376).

¹¹ Seguim ací a RUEDA en *Senyera valenciana, símbol de llibertat*, que es basa en les aportacions de R. GARCIA MOYA en *Tratado de la Real Senyera*.

“Havent fundat lo Regne de València tota sa seguretat en la conservació de la plaça de Tortosa, per considerar, que perduda aquella seria molt facil al enemich [catalans i francesos] lo afecte de qualsevol empresa ordenada a causar molts danys y perjuhins en lo Regne [...]”¹².

Esta empresa militar fon composta per tropes reclutades en tots els punts del regne –des d’Oriola i Alacant fins al Maestrat– i comandada, no casualment, per la Senyera del Rat Penat, portada pel Justícia Criminal de la ciutat de València i custodiada pel Centenar de la Ploma com manava la costum. Mereix la pena reproduir alguns fragments d’una memòria de l’època¹³ que relata aquells acontenyiments:

“Quiso que fueran por guarda de su Coronel Jurado ciento y veinte soldados del Centenar.

»En batiendo la Vandera el Alfez de la Compañía del Coronel, ocuparon la plaza de armas que se les señaló.

»[...] bolviose el Señor Jurado a su Quartel a dar ordenes [...] Llegaron todos los demás tercios del Reyno, que fueron el del Señor Conde de Sirat, Maestro de Campo del Tercio de Onda y Castellón [...], Tercio del Maestrazgo [...], Alicante y Origüela [...], Segorbe y Liria [...], tercio viejo”.

Tortosa caigué del costat del rei gràcies a l’indestimable ajuda de les tropes valencianes, les quals tornaren triumpfadores a les seues localitats de procedència. Aixina ho constata la *Oración en acción de gracias por la restauración de Tortosa*, de **Bartolomé Villalva** (1650) custodiada en l’archiu d’Oriola i rescatada per **Garcia Moya**. Villalva fa una encesa defensa de la bandera del Rat Penat com a símbol de tot el regne, aixina com de la seua decisiva aportació en la victòria bèlica:

“¡Cómo se hallava afligido este florido Reyno, tan dentro de sus caminos el enemigo, tan dueños de sus llaves, señor de la campaña, sus campos talados, los vecinos fugitivos, los moradores inquietos y asustados, mal seguras las villas, y vendidas las aldeas [...]

*»Apréstase pues la restauración de la Plaza; hace levas, alista soldados, tiende sus banderas, suenas las caxas, pifanos responden. Hasta el reservado antiguo **Centenar armados de sus cruces y vestidos de su aliento sacan y siguen el antiquísimo y misterioso Rat Penat**; y todos y otros muchos al Padre de la Patria su Jurado en Cabeza, heroyco coronel de escuadras luzidas [...] su Jurado Coronel assiste en la campaña con cassi quatro mil infantes, ríndese Tortosa; [...].*

---

¹²Archiu Municipal d’Oriola, *Libro de Cabildos*, any 1650 (sense foliar); citat per GARCIA MOYA, op. cit., p. 318.

¹³GAVALDÀ, FRANCISCO: *Memoria para gloria de nuestra Ciudad, y Nacion, del considerable socorro con que èsta sirvió à su Rey en el Sitio de Tortosa, contra las Armas del Rey Christianissimo de Francia*, pp. 9-21. València , 1651; citat per GARCIA MOYA, op. cit., p. 318.

»No se rindió Tortosa hasta que **las fidelísimas armas de Valencia** salieron de sus límites [del Regne] a la empresa; y **el fausto Rat Penat, Real Lábaro y Timbre de este Reyno**, pronóstico feliz de aquel siempre memorable Jayme el Conquistador, tendió sus alas sobre la frente de las doradas Flor de lises [referint-se a les tropes franceses]. Un mes justo pasó el salir de Valencia el Padre de la Patria vestido de bizarros esfuerzos [...] **este es tu Reyno, la Corona de Valencia**, a cuyas armas rindieron el orgullo los enemigos”¹⁴.

Igualment podem detectar este entusiasme *patriòtic* en el *Romance en idioma Valenciano en alabanza de Fray Francisco Gavarda (Pere Jacint Morlà, 1651)*:

“La pressa escriu de Tortosa
i com sabé respondé
nostra Nació Valenciana
a tants valors com la doten.
Juntà’s lo Consell insigne
tots unànimes acorden
que ixca un Jurat en persona
que vaja al camp, y que choque
que enarbole les banderes,
que ixca al punt, que a marchar toque,
que lo Centenar, y oficis
a acompañarlo se esfuerçen [...]
en servici de son Rey”¹⁵.

Deu recordar-se además l’íntima relació entre la Real Senyera i el Rei –les barres són el símbol familiar dels reis d’Aragó, i la corona el privilegi en que Pere II el Cerimoniós premià als valencians per la seua resistència a l’invasió castellana durant la Guerra dels Dos Peres–¹⁶, de tal manera que

¹⁴GARCIA MOYA, op. cit., p. 320.

¹⁵Fol. 5 del romanç, publicat en València en 1651; citat per GARCIA MOYA, op. cit., p. 322.

¹⁶Tenim notícia d’este privilegi gràcies a un acort de 10-3-1377 del Consell de la Ciutat de València, que manava fer uns sagells nous que arplegaren la nova simbologia (Archiu Municipal de València, Manual de Consells, 1375-1383, A-17, apud ATIENZA, *La Real Senyera, bandera nacional dels valencians*, L’Oronella, 2001, p. 82-83):

“E haud parlament sobre les coses deius escrites lo dit Consell pensan que los sagells de les corts dels ordinaris de la dita Ciutat no havia covinents en encara deguts senyals com en cascu daquells hagues **senyal de edificis a forma de una Ciutat**. E es cert **quel senyal per los molts alts Reys darago atorgat e confermat a la dita Ciutat era e es lur propri senyal Reyat de bastons o barres grogues e vermelles**. E axi apparia en dues coses la primera en les banderes e penons e altres armes antigues de la dita Ciutat e la segona en los sagells antichs del consell de la dita Ciutat.

»Per tal lo dit Consell deliberadament e concordant tench per be e volch e provei quels Ordinaris e escrivans de les dites corts deposats los dits senyals e sagells veylls dessus dits e aquells trencats quant los novells sagells deius contenguts los seran liurats facen senyal e **usen del dit senyal Reyat axi com a propi del senyor Rei** per lo qual e per autoritat del qual tenen e regexen lurs oficis e axi com senyal encara de la dita Ciutat en la qual fan regiment o exercici. [...]

en època contemporànea, de manera aparellada a la recuperació del simbolisme històric de l'ensenya, s'interpretarà que la Real Senyera, que representa al Rei com a Cap d'Estat, mereix els mateixos honors d'ordenança que pertocquen al propi monarca.¹⁷

Més allà de l'inqüestionable identitat entre les armes heràldiques de la ciutat i del regne durant l'època foral (barres coronades, a partir del "privilegi de la corona" de Pere II el Cerimoniós)¹⁸, és, precisament, eixe especial simbolisme de la Real Senyera del Rat Penat, incloent l'exclusiva prerrogativa de que no s'incline davant de ningú, el que farà que guanye ya en aquella època una representativitat especial entre els valencians, que excedix la de qualsevol altra ensenya preexistent o coetànea.¹⁹

»Aço enadit que en lo senyal Reyal de cascun dels dits cinch sagells al cap subirà sia feta corona per dues raons la primera car la dita Ciutat es cap de Regne Majorment, e la segona Car lo molt alt senyor Rei ara Regnant per son propi motiu e sa mera liberalitat tenint se aixi com fon sa merce per molt servit de la dita Ciutat senyaladament en la guerra de Castella prop passada specialment en los dos Setges e pus principalment en lo segon e derrer daquells tenguts sobre aquella per la Rey de Castella enadi la dita corona al dit senyal"

¹⁷En el viatge que la Real Senyera feu a Madrid en l'any 1925, **Alfons XIII** (V de València) donà tractament de capità general a la bandera valenciana, si be este privilegi no s'ha vist confirmat en ordenacions jurídiques recents. Creem que la tradició, unida al simbolisme foral de la bandera, ha de fixar-se en el sentit de retre-li els honors de Cap d'Estat que es descriuen en el text principal.

¹⁸Sense ànim d'exhaustivitat, pot resenyar-se per eixemple que el *Atlas Mayor o Geographia Blaviana* (1672) de Blaeu se fa referència a que "Ordenaron los Jurados, año 1393, un decreto que ningún pobre pidiesse limosna por la Ciudad sin su licencia; y que concediendola huviesse de llevar **las Armas de la Ciudad, que son las del Reyno, esculpidas en plomo pendientes al cuello**". També en els numerosos mapes del Regne de València que es conserven de l'època trobem representada la seua heràldica de forma coincident en la de la ciutat; be en les armes antigues –ciutat sobre les aigües– o en les derivades del privilegi de **Pere II** –barres coronades–.

Una identitat entre les armes de la ciutat i les del regne que es verifica també en un acontenyiment internacional de primera magnitud com són les exèquies de l'emperador Carles I en Brusselles (1558) –en la que desfilaren tres representants de cada regne de les possessions de l'emperador portant una ensenya representativa de cada territori– que es conserva en la Biblioteca Municipal de Madrid –*Pompe funebre de l'Empereur Charle-Quint. Faite a Bruxelles*–. La descripció d'este fet històric la trobem en la *Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos* (Pamplona, 1634), de fra **Prudencio Sandoval**, rescatada per **García Moya**: "Las armas del Reyno de Valencia iban en otro cavallo, que llevavan Don Joseph de Acuña y Phelipe de Venacut, Gentiles hombres de la casa del Rey, y Don Rodrigo de Moscoso la Vandera con las armas del mesmo Reyno". En el gravat conservat s'observa que la bandera que representa al regne reflectix les "armes antigues" del Cap i Casal: la ciutat amurallada sobre les aigües.

¹⁹Quan ya la Senyera coronada fea temps que havia tornat a renàixer com a símbol de tot el poble valencià, els nostres intel·lectuals, per fi en bons coneiximents de la simbologia històrica de la València foral, ho tenien prou clar:

"¿Aparte de la Senyera, hubo alguna bandera o estandarte que simbolizara la totalidad del Reino Valenciano? Es de creer que no; siendo presumible que a la histórica Senyera de la ciudad de Valencia ningún otro estandarte le puede disputar el derecho de representar al antiguo Reino de Valencia en su integridad" (Luis Querol Rosso, «Las milicias valencianas», Castelló de la Plana, 1935).

"La nostra Senyera és no res menys que la representació genuïna i integral de la Nació Valenciana, i per çò deu ser sagrada i indiscutible per a tot valencià que vullga ostentar dignament eixe nom [...] Arraconada la Senyera en l'Arxiu de la ciutat, des dels luctuosos dies de la nostra derrota, el poble sempre tingué fe en la seua Senyera, júnica!, no n'hi havia altra, ¡la del Realme!, i per això la nomenava sempre en termes absoluts, ¡la Senyera!, i continua saludant-la així; car no'n pot haver altra, car és l'autèntica representació del País Valencià, de la Nació Valenciana" (Nicolau Primitiu, revista «El Camí»,1933).

Un simbolisme molt superior, per eixemple, al de les “banderes de la ciutat de València” (roges, orlades de groc i en l’escut de la ciutat al centre) que, si be no han aplegat als nostres dies, foren descrites per historiadors com **Vicent Boix**, i de les quals encara n’existia una conservada en l’antiga Casa de la Ciutat en el segle XIX, la qual desaparegué a l’entorn de 1850²⁰ i de la qual només se conserven en l’actualitat alguns fragments.

Una representativitat de la Real Senyera que resultava òbvia per a les noves autoritats borbòniques, les quals, despuix dels Decrets de Nova Planta, intenten borrar qualsevol vestigi de les antigues llibertats forals. La repressió inclogué, precisament, la prohibició d’exhibir públicament la Real Senyera, la qual fon desmuntada i ocultada en una arca de tres claus²¹, com a símbol representatiu “del Reyno y Ciudad” i de les antigues llibertats forals que s’havien abolit. Tot un signe dels nous temps polítics i simbòlics que aguardaven al poble valencià. La cimera del Rat Penat s’acoplaria anys més tart al nou “Pendón de las Proclamaciones”, que s’usava en el moment de la proclamació dels nous reis.

És a partir de 1838 quan la Real Senyera oficial, extreta de l’arca i exhibida públicament en la processó del centenari, ya no tornarà a ser ocultada. El poble no havia perdut el coneiximent del seu simbolisme, puix unes atres senyeres de disseny anàlec venien utilisant-se en festivitats com les del Corpus; pero és a partir d’eixe moment quan la Senyera històrica de 1596, hui encara conservada en l’Archiu Històric Municipal, s’extrau de l’ignominiós arcó en que havia segut ocultada durant més de cent anys, i s’expon al públic per a no tornar-se a amagar mai.

La Renaixença i els estudis d’historiadors com **Vicent Boix** o **Vives Liern** –qui fon archiver de la ciutat i custodi principal de l’ensenya–²² acabaran de rescatar el simbolisme antic de la Real

---

²⁰Diu **Boix** en *El Encubierto de Valencia*: “Los tercios valencianos tenían su pendon principal y era el que subsiste todavía hecho girones; se halla conservado en la capilla de la Casa de la Ciudad; su color es carmesí, orlado de franjas de oro, y en su centro, bordadas las barras de Aragón, las ‘LL’ y la corona de las Armas de Valencia”. Citat per ATIENZA, op. cit., p. 193.

L’existència d’esta bandera de la ciutat de València –en disseny diferent del de la Real Senyera– ya havia segut advertida en 1980 per MOLINA PONT en *La Senyera dels Valencians* (pp. 36-37) pero és **Atienza** qui acaba de contextualisar-la i relacionar-la en els documents històrics conservats.

Alguns estudiosos han proposat la recuperació d’esta ensenya com a bandera oficial del consistori municipal i de la ciutat de València, per a tancar definitivament l’interpretació equívoca i interessada d’algun sector social sobre el verdader alcanç simbòlic de la Senyera; vore per eixemple RUEDA, capítul III de *Senyera valenciana, símbol de llibertat*.

²¹“Ordenó el sr. Corregidor que fuera desarmado el Real pendón y, ejecutada esta providencia, introdujéronse todas las piezas del mismo, incluso **las armas del Reyno y Ciudad**, en una preciosa arca. Guarnecida de terciopelo carmesí y galoneada de plata, con tres cerrajas y sus pestillos dorados, la cual fue debidamente cerrada...” VIVES: *Lo Rat Penat...* p. 26, resumint de AMV, *Llibre capitular ordinari de València*, any 1724, núm. 35, sgn. D. Citat per ATIENZA, op. cit., p.p. 288-289.

²²L’estudi de **Vives Liern**, que aporta una de les fotografies més antigues de la Senyera històrica, justifica la morfologia de la Real Senyera, rescatant l’importància de la corona com a definidora de la valencianitat de l’ensenya, a partir dels documents que descriuen minuciosament el seu procés de confecció i que es conserven en l’Archiu Històric Municipal. Vives aplega a conclusions tan expressives com les que podem llegir a continuació (*Lo Rat Penat en el escudo de armas de Valencia*, 1900, en ed. facsímil de 2001 de l’Ajuntament de València):

Senyera, i el difondran en el gran públic, reprenint-se aixina definitivament el fil de l'història que havia segut tallat en 1707.

Una bandera que en l'últim terç del segle XIX, en un fenomen paralel al que coetàneament viuen uns atres pobles peninsulars, serà confirmada i adoptada com a ensenya territorial que representa a tot el poble valencià, de Vinaròs a Oriola, per l'incipient valencianisme naixcut en la Renaixença; primer cultural i més tart en evidents reivindicacions polítiques.

Aixina ho patentisaran ilustres valencianistes de l'època, com per eixemple **Gaetà Huguet**, qui ya en 1908 solicita a l'ajuntament de Castelló de la Plana que es confeccione una Senyera facsímil de la que es conserva en la capital del regne: "*Destinada a aquest Excelentísim Ajuntament serà confeccionada una senyera que sía fac-simil de la qu'ecistix á la metropoli valentina y qu'els reys de la nostra Nacio li donáren com a propia*".²³ Un simbolisme que es fa també evident en l'Exposició Regional Valenciana de 1909, aixina com en totes les manifestacions d'afirmació valenciana, en un esperit transversal que abraça per igual a monàrquics, republicans o carlistes.²⁴

En 1914, per eixemple, en un acte d'afirmació valencianista organiat per la Joventut Valencianista en els locals de Lo Rat Penat, se demanà l'oficialitat de la llengua valenciana, el reconeixement de la personalitat regional i la seua autonomia, en una presència central de la Senyera, que desfilà pels carrers de la ciutat rememorant els usos forals:

*"La confraternitat y vida esplendent de les tres provincies germanes. Valencia cavalca sobre el famós Pegaso de la Historia y a son costat Castelló y Alacant, abrasades y sonrient [...] A un costat competjava nostra volguda Senyera [...] Paseig triunfal de la Senyera. Terminat tan solemníssim acte, la sacrosanta ensenya de nostra Regio ha segut baixá del escenari i portá al carrer entre delirant ovació [...] El pas de la invicta Senyera per els carrers de la ciutat dos vegades leal, ha segut verdaderament triunfal. Onejaba al vent de renaixensa la bandera valenciana, i les quatre barres de sanch ab la franja blava, pareixien cridar a tots els pasetjants a la unió desidida pera el be de la regió"*²⁵.

"Cuando hablo de nuestra vieja Señera no encuentro fácilmente el modo de concluir. He pasado toda mi vida a su lado. [...] Más tarde cúpome la inmerecida honra de suceder á mi amado padre en la custodia oficial de tan nobilísima enseña y de publicar constantemente sus heroicas hazañas, sus hechos memorables que son los hechos mismos de nuestra brillante historia y que constituyen el honor, la gloria y el orgullo de nuestra patria [...]. Consta que en el año 1545 se confeccionó una riquísima bandera de or e flama, llamada del Rat Penat, para la fiesta de San Jorge; y de las certificaciones, expedidas también por el racional, resulta que ya entonces se hizo igual ó muy parecida á la que actualmente conserva nuestro Archivo municipal".

²³Revista *Renaixement*, 22-2-1908, nº 8. Citat per ATIENZA, op. cit., p. 368-369.

²⁴En 1921, en l'article "*Por la enseña de nuestra Patria*", **Vicent Tomàs i Martí** afirmaria: "Esta señera no es carlista, ni republicana, ni valencianista, es de todos los valencianos. Legáronnosla nuestros abuelos como heraldo de grandezas y pesares y glorificarla de nuevo es deber de todos cuantos vieron la luz en la Patria valenciana". *La Correspondencia de Valencia*, 3/3/1921. L'article sancer està reproduït en ATIENZA, op. cit., pp. 403-404

²⁵*La Voz de Valencia*, 27/7/1914. Citat per ATIENZA, op. cit., p.p. 374-375.

Havia seguit precisament la societat Lo Rat Penat la que encapçalà el projecte d'erecció d'un monument a **Jaume I** en la ciutat de València, el qual s'alçà en 1891 en el Parterre. Foren les Joventuts Ratpenatistes les primeres que, en 1917, realisaren un primer acte d'ofrena en el monument, i fon Lo Rat Penat qui animà, en els primers anys vint, un homenage que responguera a l'increment de consciència valencianista de la societat.

Serà en 1922 quan l'Ajuntament i la Diputació s'unixen per fi a Lo Rat Penat i acodixen en corporació, per primera volta, acompanyats de la Senyera, a l'ofrena a Jaume I.²⁶ En 1928, coincidint en la confecció de la nova Senyera, facsímil de la de 1596, la Processó se celebrarà ya de manera grandiosa i solemne, incloent el Tedèum en la Sèu i l'ofrena a **Jaume I**, conformant-la a grans traços segons la coneixem hui en dia.²⁷

En 1930 aplegaria la fi de la dictadura de **Primo de Rivera** i en els consistoris municipals foren reposts la majoria dels regidors que havien seguit electes de forma prèvia al colp d'estat. Serien estos regidors els que, en València com en molts atres llocs de l'Estat, una volta derogada la prohibició de les banderes regionals, prendrien la decisió de fer onejar la bandera valenciana junt a l'espanyola de forma contínua en els balcons dels edificis oficials.

En el nostre cas, l'històric moment aplegà el 25 de juliol de 1930, dia de Sant Jaume, en el que els alcaldes de les tres capitals provincials i els presidents de les Diputacions d'Alacant, Castelló i València acompanyaren, davant d'una enfervorizada multitud, la solemne hissada de la Senyera coronada en el balcó de l'ajuntament de València als sons de l'himne valencià, el qual hagué de ser tornat a interpretar davant l'ambient d'emotivitat generat,²⁸ en parlaments tan eloqüents com els que següen:

“Hoy nuestra Senyera abrazada por los tres alcaldes y presidentes se enarbola de nuevo tremolando al sol sus pliegues” —Josep Maestre, alcalde de València.

“Ante el juramento de fidelidad a la Senyera, la voz de Castellón no podía faltar, y aquí estoy para deciros que no es vuestra sólo la Senyera: es de toda la región. Un gobierno creyó que bastaba negar a las regiones su personalidad, para que ésta dejara de existir; ya veis que eso no bastaba, y aquí estamos todos para afirmar que existe” —Brevà, alcalde de Castelló.

---

²⁶ Veja's la nota 2 del present informe.

²⁷ Veja's la nota 3 del present informe.

²⁸ *Las Provincias*, 26-7-1930. A l'acte assistiren entre xixanta i setantamil persones, i la Banda Municipal interpretà l'Himne de **Serrano** i **Thous**, que es va cantar en valencià i hagué de tornar a interpretar-se per sollicitud del públic enfervorit. Els alcaldes de les tres capitals acabaren abraçant-se i besant la Senyera. Encara que la transcripció de tots els parlaments està en castellà (llengua en la que s'escriu el diari que dona conte de la notícia) sabem que els alcaldes parlaren en valencià perque aixina es fa constar en la crònica; fet absolutament extraordinari, encara en aquella época, en actes multitudinaris en els que s'havia de parlar en públic, i en els que s'acostumava a parlar en castellà. Citat per ATIENZA, op. cit., pp. 405-411.

“Vengo en nombre de Alicante a sumarme al homenaje que tributáis a nuestra Señera, a la Señera de la región valenciana” —Mengual, alcalde d’Alacant

El dia d’hissada oficial de la Senyera en València coincidí curiosament en el de la bandera gallega en les ciutats de Galícia, que té a Sant Jaume per patró. I aixina, junt a la bandera de Galícia, la de Catalunya –hissada per la Diputació de Barcelona el 27 de maig d’eixe mateix any– o la d’Euskadi, s’informà de l’hissada de la bandera valenciana en l’expressiva premsa de l’època. El mateix any, unes atres poblacions hissarien la Senyera coronada en el seu Ajuntament, seguint els passos de la capital; d’algunes queda el recort gràfic, com en el cas de Vilarreal, en un acte reivindicatiu de l’autonomia per a València en el que la Senyera també fon hissada mentres la multitud cantava l’Himne valencià. Presidien l’event l’alcalde de la ciutat i l’escriptor **Carles Sarthou**²⁹.

D’esta manera, veem cóm la recuperació de la Processó Cívica del Nou d’Octubre en els anys vint i trenta del segle XX acompanya íntimament i de manera coetànea a la recuperació de la bandera i la fixació de l’himne de tots els valencians, com a parts d’un mateix fenomen d’autoafirmació identitària i política del nostre poble. De tal manera que no poden entendre’s, la processó i els símbols, sino com a parts d’un mateix tot indissoluble. Un fenomen transversal que implicava a totes les ideologies i procedències, i que tindrà la seua natural continuïtat en la Segona República³⁰.

Uns símbols, per tant, que la nova llegalitat autonòmica de 1982 no inventà *ex novo*, com algunes interpretacions errades pretendrien, sino que simplement confirmà en la seua tradició i en la seua oficialitat, otorgada fea dècades per les màximes autoritats valencianes (les Diputacions i els Ajuntaments de les tres capitals provincials) en anys en que encara no existien institucions autonòmiques comunes.

Uns símbols, la bandera i l’himne de tots els valencians, de Vinaròs a Oriola i d’Ademús a la mar, que hui, com fa casi cent anys, continuen tenint part fonamental i imprescindible en el desenroll de la processó.

---

²⁹ *Reproducción de fotografías y textos históricos recopilados por Fernando Ferrer*. Vilarreal, 1978; citat per ATIENZA, op. cit., pp 410-411.

³⁰ Són numerosíssimes les referències, incloent les gràfiques, de l’us generalisat de la Senyera i de l’himne durant esta etapa en tot el territori valencià, com pot verificar-se en ATIENZA, RUEDA o BENS / TINTORER. El 14 d’abril de 1931, les dos banderes tricolor –la valenciana i la republicana espanyola– s’hissaren en l’ajuntament de la capital valenciana, conforme posen de manifest les cròniques de l’època. El gest fon imitat per moltes atres poblacions. Un eixemple només, L’Alcúdia de Crespins: *“A las cinco de la tarde de ayer se proclamó la República en esta población, izándose la bandera republicana en el Ayuntamiento, junto a la Señera valenciana”* (*El Mercantil Valenciano*, 15-4-31). L’1 de maig del mateix any, el president de la Diputació d’Alacant, **Pérez Mirete**, ratificaria la decissió de juliol de 1930, adoptant com a pròpia la Senyera coronada: *“Tiene como fundamento su tradición y significa comprometerse a conservar siempre la integridad del territorio valenciano”*. Poc després l’imitarien les corporacions municipals d’Alacant –que la prengué també com a pròpia, afegint només l’escut de la ciutat–, Alcoy i Oriola (*Antologia Almanaque Las Provincias* (1879-1972), III, p. 876).

3. ALEGACIONES I ESMENES A L'EXPOSICIÓ DE MOTIUS RESENYADA EN L'ENCAPÇALAMENT

Aplegats a este punt, observem que l'exposició de motius que s'anexa a la resolució que nos ocupa segueix, bàsicament, el contingut de l'obra *El Nou d'Octubre. Ressenya històrica d'una festa valenciana (segles XIV-XX)*, de **R. Narbona Vizcaíno**, fins al punt de reproduir literalment alguns paràgrafs.

Dit estudi, de 1997, encara que important i estimable, omet certs aspectes de la processó que han segut apuntats per uns altres estudis anteriors, coetàneus o posteriors, lo que provoca que el text de l'exposició de motius presente algunes inexactituds i omissions, les quals deuen ser **esmenades** per a que la declaració de la Processó del Nou d'Octubre com a BIC Immaterial **s'ajuste a l'interés, característiques i significació reals del be que es pretén protegir**.

Les esmenes que es proposen s'estructuren en quatre blocs:

a. Reducció errònea de l'àmbit simbòlic de la Senyera i de la Processó a només la ciutat de València.

En diverses ocasions a lo llarg del text s'insistix en la reducció del simbolisme de la Senyera i de la Processó a un àmbit exclusivament municipal, de la ciutat de València, que no es correspon en la realitat històrica i tradicional, ni de l'època foral ni de la contemporànea. Resulta més que evident, i el propi text ho reconeix en més d'una ocasió, que l'exaltació de la consciència de valencianitat que mou a milers de valencians, de la capital o de les comarques, a acudir cada any a la Processó del Nou d'Octubre no és la "valencianitat" de la ciutat de València o el supost simbolisme "ciudadà" de la Real Senyera del Rat Penat, sino la de tot el regne (hui, oficialment, Comunitat Valenciana). Un fet que s'evidencia, per eixemple, en l'interpretació de l'Himne Valencià en diverses ocasions durant el transcurs de la processó.

Tampoc se menciona el simbolisme guerrer i d'autodefensa colectiva de la Real Senyera del Rat Penat durant l'època foral, que és clau per a entendre el cerimonial i el simbolisme de la processó.

b. Reflex inexacte o insuficient de la participació capdal de Lo Rat Penat en la Processó des de la seua recuperació en 1922

Com ya s'ha argumentat, s'omet o es diluïx la participació imprescindible de la societat Lo Rat Penat per a conseguir la recuperació oficial de la Processó en 1922, i no es diu res de la seua presència preeminent en la mateixa des d'aquell moment fins a l'actualitat.

Una presència i participació capdals, fins al punt que en molts moments, especialment durant la dictadura franquista, fon només la voluntat decidida de Lo Rat Penat de continuar en l'organització de l'acte la que permeté la seua continuïtat, davant el desinterés de les autoritats municipals.

Entenem que esta realitat és un valor afegit de l'actual Processó del Nou d'Octubre que l'unix a Lo Rat Penat com a entitat decana i mare del valencianisme cívic. Un valor que és just i necessari que quede arreplegat i protegit en la Declaració com a BIC.

c. Omissió de la presència de la Senyera en la Sèu com a part fonamental de la Processó.

Des del rigor històric és inadmissible que s'omete la presència de la Senyera en la Sèu com a constant històrica central de la Processó del Nou d'Octubre, tant en l'època foral com des de la recuperació definitiva de l'acte en la tercera dècada del segle XX.

Que en certs periodos les autoritats locals hagen decidit no participar, d'una o altra manera, en dita presència, no contradiu la necessitat de descriure de manera objectiva el conjunt del be que es pretén protegir. Seria igualment inadequat o falt de rigor pretendre protegir unes atres manifestacions de la cultura immaterial valenciana, com ara les festes de la Mare de Deu de la Salut d'Algemesí o el Misteri d'Elig, deslliurant-les de tota connotació religiosa, la qual és inherent a moltes de les manifestacions de la cultura popular del poble valencià.

d. Unes atres qüestions d'interés, relacionades en detalls historiogràfics, de funcionament real de la Processó o de contradiccions internes del text.

S'observen en el text certs detalls i qüestions que revelen inexactituts, contradiccions o erros –per eixemple, la numeració de Pere II el Cerimoniós com a III, d'acort en el numeral barceloní i no, com és preceptiu, en el valencià–, l'esmena dels quals també es propon, segons se detalla a continuació.

Igualment, s'inclou un apèndix en bibliografia recomanada, en la finalitat de que els responsables de l'expedient la consulten i la tinguen en conte a l'hora d'emetre la resolució final en unes condicions més ajustades a la realitat del be que es pretén protegir.

Per tot lo exposat, se proponen les següents esmenes al text, el qual s'analisa paràgraf a paràgraf en les parts mereixedores de modificacions per a una millor comprensió i ubicació de les mateixes³¹.

---

³¹ En l'exposició es respecta la versió original del text publicat en el DOCV, encara constatant que no complix, no ya les disposicions normatives de la RACV, sino tampoc, en molts casos, les de la AVL.

Marquem en roig sobre el text original les parts del text existent que es creu que deuen modificar-se, i en blau, sobre el text alternatiu que es propon, les propostes d'esmena o afegitó.

A. Esmenes al segon paràgraf.

Diu:

*“La festivitat del Nou d'Octubre és el dia del poble valencià. Aquest dia es commemora la conquesta **de València**, en 1238, per part de les tropes del rei Jaume I. Ja en 1338 es va instituir la festa commemorativa **i des del segle XVII s'ha celebrat quasi ininterrompudament, especialment en els casos dels centenaris**. Sempre s'ha mantingut com a rerefons el fet de celebrar la **data fundacional del poble valencià** i l'exaltació de la identitat col·lectiva dels valencians. Aquestes circumstàncies s'han fet patents en l'acte de la processó cívica que se celebra el mati del 9 d'octubre, consistent en el solemne descens amb honors d'ordenança pel balcó de l'ajuntament de la Reial Senyera, i la seua processó, envoltada i escortada per les entitats civiques valencianes i les principals autoritats **locals**, en un seguici cerimonial. Fins a l'actualitat, la processó cívica es manté com a vertader fil conductor d'una festa que expressa l'autoconsciència **ciutadana** i de valencianitat del poble valencià.”*

Comentaris:

- a. La referència a la celebració ininterrompuda de la processó és històricament incorrecta.
- b. Parlar de la “data fundacional” d'un poble i, en particular, del poble valencià és incorrecte tant des del punt de vista semàntic com històric.
- c. La processó cívica no es reduïx a la participació de les autoritats locals, com s'ha argumentat. Tampoc a una autoconsciència “ciutadana”, sino a una autoconsciència d'identitat de tot el poble valencià.

Se propon la següent redacció:

La festivitat del Nou d'Octubre és el dia del poble valencià. Este dia es commemora la conquesta de la **ciutat de València, Cap i Casal del regne**, en 1238, per part de les tropes del rei Jaume I. Ya en 1338 es va instituir la festa commemorativa. **Des de llavors fins a l'abolició dels Furs del Regne de València com a resultat dels Decrets de Nova Planta, la festa es celebrà anualment de manera casi ininterrompuda, en unes celebracions especials en els casos dels centenaris. Des de la seua supressió en 1707 fins a la seua recuperació definitiva en 1922, només en 1738 i 1838 es du a terme la processó, si be es manté el seu recort popular, aixina com el simbolisme especial de la Real Senyera, protagonista fonamental de la festa.**

Sempre s'ha mantingut com a trasfondo el fet de celebrar la data fundacional del **regne cristià de València** i l'exaltació de l'identitat colectiva dels valencians. Estes circumstàncies s'han fet patents en l'acte de la processó cívica que es celebra el mati del 9 d'octubre, consistent en el

solemne descens en honors d'ordenança pel balcó de l'ajuntament de la Real Senyera, i la seua processó, envoltada i escortada per les entitats cíviques valencianes i les principals autoritats **locals i autonòmiques**, en un seguici cerimonial. Fins a l'actualitat, la processó cívica es manté com a verdader fil conductor d'una festa que expressa **l'autoconsciència de valencianitat** del poble valencià.

B. Esmenes a l'ANNEX, Exposició de motius.

Diu:

1. “ *Exposició de motius. **Es pot dir molt bé** que la festivitat del Nou d'Octubre constitueix el dia del poble valencià. La jornada commemora la **conquesta de València**, el 9 d'octubre de 1238, per part de les tropes catalanes i aragoneses del rei Jaume I. Encara que va ser en 1239 quan l'històric Regne de València es va constituir com a entitat política pràcticament independentment dins de la Corona d'Aragó, als ulls dels avantpassats medievals la data del 9 d'octubre de 1238 ja es va presentar com a símbol de la recuperació de les terres valencianes i, amb posterioritat, **ha sigut considerada com a data de naixement del poble valencià.***

*A partir de 1338, data del primer centenari de la conquesta, es va instituir la festa commemorativa del Nou d'Octubre i, **des d'aquell moment, especialment des del segle XVII, s'ha celebrat quasi ininterrompudament**, especialment en els casos dels centenaris, amb diverses reinterpretacions simbòliques, transformacions formals i instrumentalitzacions ideològiques, si bé sempre s'ha mantingut com a rerefons el fet de celebrar la data fundacional del poble valencià i l'exaltació **de la identitat col·lectiva dels valencians del cap i casal** com a capital del Regne. Aquestes circumstàncies, especialment la segona, s'han fet patents en l'acte de la processó cívica que se celebra el matí del Nou d'Octubre a partir de les 12.00 hores del migdia, consistent en el solemne descens amb honors d'ordenança, pel balcó de l'ajuntament, de la Reial Senyera de València, composta per quatre barres roges sobre fons groc, coronades sobre franja blava a l'asta, culminada per la figura d'una rata penada, que durant tot l'any es conserva al Museu de l'Arxiu Històric de València, i la seua processó, envoltada i escortada per les entitats cíviques valencianes i principals autoritats **locals**. Es tracta d'un singular seguici cerimonial que, des de la plaça de l'Ajuntament, recorre els principals carrers del centre de la ciutat de València fins a arribar a la plaça d'Alfons el Magnànim, en què es rendeix homenatge a la figura del rei Jaume I, **fundador** del Regne **de** València, i des d'allí es torna novament a la plaça de l'Ajuntament, on la Reial Senyera és hissada perquè torne a ser custodiada a les dependències de l'Arxiu Històric Municipal.*

*La processó cívica, encara que ha experimentat diverses transformacions i reconfiguracions en funció dels diferents contextos sociohistòrics, es manté com a vertader fil conductor d'una festa que expressa l'autoconsciència **ciutadana** i de valencianitat **dels habitants del cap i casal com a capital del Regne**. Durant la seua llarga trajectòria, la processó ha funcionat com a prova irrefutable d'una espècie d'espiritualitat cívica on s'uneixen la creença en la comunitat, la memòria col·lectiva i el desig de cohesió social i identificació amb l'urbs, aconseguida per mitjà de tot un cerimonial escrupolosament codificat. Així, la processó cívica, que en principi va tindre un origen i significat quasi religiós, vinculat al naixement providencial **del Regne de** València, anà transmutant-se en un*

acte de *caràcter laic* en què es refermen els vincles culturals, socials i polítics *dels ciutadans de la ciutat de València, com a ciutat amb personalitat pròpia* i capital del territori valencià, actualment denominat *Comunitat Valenciana*. »

Comentaris:

- a. El Nou d'Octubre és, tant a nivell popular com oficial, la festa del poble valencià; no resulta procedent per tant el circumloqui "es pot dir molt be que ho és".
- b. La referència a la celebració ininterrompuda de la processó és històricament incorrecta.
- c. Les tropes participants en la conquesta foren fonamentalment aragoneses, acompanyades de tropes catalanes i d'unes atres procedències.
- d. Des del rigor històric, el Regne de València, com a concepte nobiliari i com a entitat política *avant la lettre*, va aparéixer doscents anys abans de la conquesta per Jaume I, que en tot cas fundà el Regne *cristià* de València, pero no el Regne de València com a tal, que ya existia.
- d. Torna a insistir-se en una autoconsciència "ciutadana" que entra en contradicció o disminueix l'alcanç real de la processó com a exaltació de l'autoconsciència d'identitat de tot el poble valencià. Torna a insistir-se erròneament en que la processó cívica es reduïx a la participació de les autoritats locals.

Se propon la següent redacció:

2. Exposició de motius. La festivitad del Nou d'Octubre constituïx el dia del poble valencià. La jornada commemora la [conquesta de la ciutat de València, Cap i Casal del regne](#), el 9 d'octubre de 1238, per part de les tropes [aragoneses, catalanes i d'unes atres procedències que acompanyaven](#) al rei Jaume I. Encara que [la realitat històrica del Regne de València era vora doscents anys anterior a la conquesta](#), i que va ser en 1239 quan l'històric Regne de València es va constituir [oficialment](#) com a entitat política pràcticament independentment dins de la Corona d'Aragó, als ulls dels antepassats migevals la data del 9 d'octubre de 1238 ya es va presentar com a símbol de la recuperació de les terres valencianes i, en posterioritat, [ha segut considerada en ocasions com a data simbòlica de naiximent del poble valencià en la seua configuració actual](#).

A partir de 1338, data del primer centenari de la conquesta, es va instituir la festa commemorativa del Nou d'Octubre . [Des de llavors fins a l'abolició dels Furs del Regne de València pels Decrets de Nova Planta](#), la festa es celebrà anualment de manera casi ininterrompuda, en unes celebracions especials en els casos dels centenaris. Des de 1707 fins a la seua recuperació definitiva en 1922, només en 1738 i 1838 es duen a terme les celebracions, si be es manté el seu recort, aixina com el simbolisme especial de la Real Senyera, protagonista fonamental de la festa.

[La festa s'ha realisat en les distintes èpoques](#) en diverses reinterpretacions simbòliques, transformacions formals i instrumentalisacions ideològiques, si besempre s'ha mantingut com a trasfondo el fet de celebrar la [simbòlica data fundacional del Regne cristià de València](#) i l'exaltació [de l'identitat colectiva dels valencians del cap i casal i de tot el Regne](#). Estes circumstàncies, especialment la segona, s'han fet patents en l'acte de la processó cívica que es celebra el matí del Nou d'Octubre a partir de les 12.00 hores del migdia, consistent en el solemne descens en honors

d'ordenança, pel balcó de l'ajuntament, de la Real Senyera de València, composta per quatre barres roges sobre fondo groc, coronades sobre franja blava junt a l'asta, culminada per la figura d'una rata penada, que durant tot l'any es conserva en el Museu de l'Archiu Històric de València, i la seua processó, envoltada i escortada per les entitats cíviqes valencianes, [en la participació principal de Lo Rat Penat com a societat que recuperà la tradició de la processó](#), i les principals autoritats [locals i autonòmiques](#). Es tracta d'un singular seguici cerimonial que, des de la plaça de l'Ajuntament, recorre els principals carrers del centre de la ciutat de València fins a arribar a la plaça d'Anfós el Magnànim, en la qual se rendix homenage a la figura del rei Jaume I, [fundador](#) del Regne [cristià de València](#), i des d'allí es torna novament a la plaça de l'Ajuntament, a on la Real Senyera és hissada per a que torne a ser custodiada en les dependències de l'Archiu Històric Municipal.

La processó cívica, encara que ha experimentat diverses transformacions i reconfiguracions en funció dels diferents contextos sociohistòrics, es manté com a vertader fil conductor d'una festa que expressa l'autoconsciència de valencianitat [dels habitants del cap i casal i de tot el Regne](#). Durant la seua llarga trayectòria, la processó ha funcionat com a prova irrefutable d'una espècie d'espiritualitat cívica a on s'unixen la creença en la comunitat, la memòria colectiva i el desig de cohesió social i identificació en l'urbs, conseguida per mig de tot un cerimonial escrupulosament codificat. Aixina, la processó cívica, que en principi va tindre un origen i significat casi religiós, vinculat al naiximent providencial del Regne [cristià de València](#), anà transmutant-se en un acte de caràcter laic en el que es refermen els vinculs culturals, socials i polítics [dels ciutadans de la ciutat de València, com a capital del territori valencià, en els del Regne](#), actualment denominat Comunitat Valenciana.

C. Esmenes als Antecedents històrics.

Diu:

*“Antecedents històrics: l'actual processó cívica té els antecedents en les celebracions medievals de la conquesta cristiana de València, que se situen en el context de la nova atmosfera europeista i occidental universalitzada a través de la ideologia transmesa per l'Església catòlica i per la reialesa, les dos grans institucions que van vertebrar des del principi el **nou** regne de València i van afavorir la codificació de les noves tradicions festives locals. El 9 d'octubre de 1238, dia de Sant Dionís, el rei Jaume I va fer la seua entrada triomfal; lligava des d'aquell moment el destí de València al de la Corona d'Aragó. D'aquesta manera, sant Dionís, que no tenia res a veure amb la tradició local i que tan sols representava una festa menor del calendari litúrgic, aconseguiria una popularitat extraordinària en solemnitzar-se el seu record juntament amb la rendició de la plaça i la consagració eclesiàstica de la catedral, i identificar-se la seua commemoració amb la inclusió de València en el si de la cristiandat.*

Històricament, a la catedral ha tingut lloc (encara que no sempre amb caràcter oficial) la celebració del tedèum o cant d'acció de gràcies a Déu per aquesta commemoració.

Les primeres celebracions daten d'un segle després de la conquesta, ja que les primeres institucions de govern locals i autònomes estaven àvides de manifestar públicament les prerrogatives adquirides gràcies a la pionera política municipalista de la reialesa. Amb tot, la celebració en 1338 del primer centenari de la conquesta va tindre també un tarannà eminentment religiós, sense cap motiu lúdic, i pretenia celebrar la incorporació providencial de la ciutat, per les tropes de Jaume I, a la cristiandat. Per tant, la celebració del Nou d'Octubre naixia com una acció de gràcies col·lectiva dels **nous** pobladors davant de la conquesta providencial a major glòria de Déu. Un triomf cristià protagonitzat pels reis de la casa d'Aragó, els avantpassats dels quals no van oblidar mai els orígens cristians de València gràcies a una tradició transmesa secularment. Per aquesta raó, des d'aquell moment i en el futur, la data i festa del Nou d'Octubre haurien de servir per a fixar els orígens historicopolítics del **nou** regne de València i permetrien aprofundir en les arrels dels nous pobladors dotant-los d'un corpus de referències que, reelaborades convenientment, van constituir el gros del patrimoni ideològic d'un poble que va convertir l'esdeveniment en una celebració legitimadora de la seua existència.

D'aquesta manera, la celebració del Nou d'Octubre va quedar incorporada com una representació sacra al calendari festiu local, en què la comunitat cívica apareixia ordenada segons els esquemes ideològics del pensament polític i social medieval. En les primeres celebracions destacava la processó religiosa, una desfilada solemne en què els magistrats municipals ja portaven i exhibien **la bandera de la ciutat** al llarg del trajecte com símbol màxim, representatiu de la seua jurisdicció i de la seua autonomia política. La celebració adquiriria, així, unes connotacions civicopolítiques que superaven els pretextos religiosos argumentats originàriament. El Nou d'Octubre destacava com un refirmament de la consciència ciutadana, i la festa emfatitzava la renovació contractual de la fidelitat mútua amb què es juramentaven el monarca i la comunitat urbana. De manera que, des de mitjan segle XIV, allò que havia sigut una acció de gràcies de caràcter eminentment espiritual començà a transmutar-se en una espècie de festa patriòtica adaptant-se a les circumstàncies històriques canviants, un factor que explica la supervivència de la celebració durant aquests quasi huit segles.

Els motius del ritual festiu sobirà, assumits per la població que participava directament en la celebració, van introduir nous costums, **com ara la tradició de les piulettes i els tronadors, per a afalagar les enamorades per Sant Donís**, o els focs artificials, a més dels voltejos de campanes, lluminàries, balls, festes i serenates de joglars, que acompanyaven la celebració del dia dels valencians.

La celebració del tercer centenari, en 1538, ja va demostrar amb claredat l'aparició d'una genuïna consciència històrica, fet que coincideix amb el moment de l'hegemonia valenciana en el si de la Corona d'Aragó **i amb la seua castellanització política creixent**. La recreació de la memòria perduraria en les commemoracions successives, i inauguraria una nova etapa en l'evolució secular de la festa, que va formalitzar definitivament la seua concreció protocol·lària amb la fastuositat i grandiloqüència tan pròpies de les cerimònies de l'Espanya imperial. Després de la fallida revolta de les Germanies, les institucions i els oficials que exercien delegacions del poder regi van aconseguir major rang i posició en la desfilada processional vespertina, alhora que cobrava vigor de nou el component religiós i militarista de la celebració. Amb tot, el poder va intentar que hi haguera una major implicació popular en els festejos del Nou d'Octubre.

2.1. Així, en la commemoració de 1538 ja hi ha una clara referència al trasllat de la **bandera de la ciutat** des del Consell fins a la catedral, on es va celebrar el sermó de la conquesta, després del qual continuà la processó civico-religiosa, encara que a la vesprada es va fer la gran processó, en la qual també anava la **bandera local**, símbol de la potestat urbana, acompanyada per les autoritats religioses i custodiada pels màxims representants del poder reial en els àmbits polític, militar i fiscal.

No obstant això, la imatge simbòlica que conformava el justícia criminal amb l'asta de la bandera, flanquejada pels advocats del municipi que portaven els seus bordons, subratllava l'antiga autonomia ciutadana, la seua legalitat i legitimitat sota la fidelitat a les normes legislatives dictades per la monarquia. **Ja en aquesta ocasió** es va fer l'acte protocol·lari d'hissar la bandera per damunt del portal amb una corda, tant a l'anada com a la tornada, mentre els membres de la milícia disparaven les seues bombardes i arcabussos.

En plena ofensiva de la Contrareforma, caracteritzada per una gran exaltació religiosa i la intensificació del procés de castellanització, el centenari de 1638 ja deixa una descripció més pròxima al que hui és la processó civica. Així, a les huit del mati del 9 d'octubre de 1638, els magistrats, vestits de gala, van portar des de la casa de la ciutat fins a la catedral la bandera per a assistir a l'ofici i al sermó. L'ensenyà es va traure per la finestra, i el racional, rector de les finances municipals però agent del rei en l'Administració local, la va lliurar al justícia a la plaça de la catedral. Aquesta segona autoritat, juntament amb la resta de magistrats i **el Centenar de Sant Jordi**, va ordenar que abans d'iniciar el trajecte es fera una descàrrega d'armes a manera d'homenatge. Una vegada acabada la missa a la catedral, es va tornar la bandera a la casa de la ciutat, i llavors començaren els festejos populars pròpiament dits.

El Decret de Nova Planta de 1707 va eliminar l'ordenament jurídic valencià, així com les formes de govern de **l'antic** Regne de València, incorporat com una província més a l'Espanya borbònica, **però a pesar d'això les noves autoritats van mantindre les celebracions del Nou d'Octubre**, tot i que justificant-les en termes d'exacerbada religiositat lligada a la nova situació política. En aquest nou context, la festa va perdre el seu antic sentit polític, tot i que mantenia el ritual. Així, en la celebració del centenari de 1738, la Reial Senyera es va baixar pel balcó de la casa consistorial i va ser recollida pel sindic procurador general, la comitiva anà fins a la catedral i, ja a la vesprada, va tindre lloc la tradicional processó multitudinària.

Durant el segle XIX, l'expansió creixent del liberalisme i les idees revolucionàries democràtiques no sols van anar acabant progressivament amb l'Antic Règim, sinó que van construir la nova idea de la nació espanyola. Així, les institucions reorganitzades pels liberals intentaren conciliar, no sense dificultats, la celebració de la valenciania tradicional amb l'ideari liberal nacionalment espanyol. D'aquesta manera, la commemoració de 1838 va estar ja molt més imbuïda dels ideals laics, alhora que s'obria pas un romanticisme valencià clarament precursor del que seria la Renaixença. El 9 d'octubre de 1838, la Reial Senyera, que **en els últims dos segles** era baixada pel balcó principal de l'Ajuntament i rebuda a la porta sobre una tarima a manera de trona, va ser baixada per les escales de l'Ajuntament, sense inclinar-la, i ja al carrer la va rebre amb honors la milícia nacional.

A mitjan segle XIX, la festa de Sant Dionís es limitava a reflectir el seu aspecte costumista, amorós, galant i gastronòmic, en què destacaven els passejos de la població davant de les pastisseries de la ciutat que mostraven els exquisits dolços elaborats amb aquest motiu. Amb tot, i en un ambient marcat per la Renaixença, es va produir el descobriment polític de la celebració,

l·ligat a un incipient moviment valencianista conduït per associacions com Lo Rat Penat. A causa d'aquesta influència, el 20 de juliol de 1891 es va inaugurar l'estàtua eqüestre de Jaume I al Parterre. Amb aquest motiu, es va organitzar una manifestació cívica vespertina que partia de l'ajuntament i arribava fins al Parterre. Amb la participació de la corporació municipal, juntament amb la Senyera, i la presència d'altres institucions, societats científiques, gremis i representants d'associacions cíviques, l'acte constitueix un precedent dels homenatges que es brindarien posteriorment al monarca amb motiu del Nou d'Octubre.

A partir dels anys vint, les demandes del nou valencianisme cultural i polític, amb la proliferació de partits polítics que havien incorporat al seu ideari l'autogovern, van omplir de contingut reivindicatiu els actes del Nou d'Octubre, així com la processó cívica i el valor simbòlic aglutinador de la Reial Senyera, especialment durant els anys de la Segona República, en què la festa assoleix la màxima dimensió política.

És en aquest context quan, l'any 1931, el Centre d'Actuació Valencianista proposa a l'Ajuntament la participació municipal en l'acte d'homenatge del Parterre i demana, també, que s'invite tot el poble valencià, totes les entitats i totes les forces vives de la societat a sumar-se a l'acte, de manera que es convertirà en el símbol màxim de les reivindicacions valencianistes. D'aquesta manera, l'Ajuntament, acompanyat de la Reial Senyera, començà a disposar anualment una corona de flors als peus de l'estàtua de Jaume I.

La Guerra Civil va impedir que se celebrara amb normalitat el centenari de 1938, que es va repetir un any després, 1939, d'acord amb les idees del nou règim franquista, que va mantindre els actes tradicionals, entre els quals la processó cívica, si bé no es va traure la Reial Senyera en la processó perquè s'identificava amb la causa republicana. Els anys següents, la commemoració del Nou d'Octubre va quedar reduïda a misses en honor de Jaume I i la venda dels dolços característics d'aquesta celebració. Va ser a partir de 1943 quan es va reprendre l'acte principal de la processó cívica, especialment gràcies a la insistència de l'entitat Lo Rat Penat, que tornà a comptar amb la participació de la Reial Senyera. A partir de 1951, la processó cívica anà guanyant en magnificència i assistència de públic, i es va establir una estructura integradora que va servir de base per a les edicions ulteriors de la processó. En l'edició de 1951 obria la marxa la guàrdia municipal de gala a cavall, darrere de la qual anaven, ordenades en dos fileres, les banderes dels diferents gremis seguides de les representacions sindicals, així com dels centres culturals, la Banda Municipal, timbals i, pel centre de la desfilada, la senyera, escortada per macers i un piquet militar. Darrere de l'ensinya anava la corporació municipal i l'alcalde amb la resta d'autoritats. Tancava la comitiva una banda i un nou piquet militar. En 1953, el seguici es va completar amb la incorporació de diverses comissions falleres, que també van homenatjar l'estàtua de Jaume I al Parterre. Els anys seixanta es va consolidar aquesta estructura de la processó cívica, i en la dècada dels setanta ja es considerava plenament establida.

Tant la festa del Nou d'Octubre com la processó cívica han tendit a expressar un valencianisme en expansió, fet especialment visible des dels anys setanta. La promulgació, en 1982, de l'Estatut d'Autonomia, en combinació amb la recuperació de la democràcia i la principal institució d'autogovern, la Generalitat Valenciana, van fer que el component de celebració de la valencianitat compartida i de refermament valencianista es fera notar molt més en les festivitats del Nou d'Octubre, que es va convertir en la festa oficial de la nova Comunitat Valenciana, i molt concretament en la processó cívica, que va veure com s'incrementava el seu públic, l'impacte

mediàtic i el ressò popular, fins a convertir-se en el principal i simbòlicament més rellevant acte ritual de la festa dels valencians *al cap i casal*.”

Comentaris:

- a. La referència a la celebració ininterrompuda de la processó és històricament incorrecta. S’afirma erròneament que les autoritats borbòniques mantingueren la celebració, quan la realitat és que la prohibiren. És este precisament l’orige de la tradició de les “piuletes i tronadors”, que també s’ubica temporalment de manera incorrecta.
- b. Des del rigor històric, el Regne de València, com a concepte nobiliari i com a entitat política *avant la lettre*, va aparéixer doscents anys abans de la conquesta per Jaume I; no és, per tant, una realitat “nova”, ni els valencians de 1338 són “nous”; ni tan sols els nets o besnets dels repobladors que acompanyaren a Jaume I en la conquesta del segle anterior. De fet, com el propi text reconeix –encara que de manera inconexa o incompleta– la primera Processó del Nou d’Octubre en 1338 reivindica precisament la cristiandat antiga dels valencians a través de la visita al Monasteri de Sant Vicent de la Roqueta; una visita que es repetirà en les processons dels centenaris posteriors.
- c. Se relaciona de manera subjectiva i innecessària l’hegemonia valenciana en el sí de la Corona d’Aragó en la “castellanisació”, lo qual és extemporàneu i altament discutible a la vista dels fets històrics.
- d. Torna a insistir-se en una autoconsciència “ciutadana” que entra en contradicció o disminuïx l’alcanç real de la processó com a exaltació de l’autoconsciència d’identitat de tot el poble valencià. Torna a insistir-se erròneament en que la processó cívica es reduïx a la participació de les autoritats locals.
- e. S’omet el simbolisme guerrer de la Real Senyera, fonamental per a comprendre el cerimonial inherent a la Processó. La Companyia de Ballesters de Sant Jordi del Centenar de la Ploma es menciona de passada i de manera incompleta.
- f. S’omet el cerimonial de la Processó anual, descrit per eixemple minuciosament per Joan Batiste de Valda en el *Llibre d’assistències i funcions* (1667), podent donar l’impressió errònea de que la celebració només tenia lloc els anys 38 de cada segle. Se dona ademés l’impressió de que la participació de la Senyera apareix en 1538, quan està present en la celebració des dels inicis.
- g. No es menciona la participació imprescindible de la societat Lo Rat Penat per a la recuperació de la tradició perduda durant doscents anys, ni en el seu manteniment durant l’etapa franquista, i s’erra en l’any en que escomençaren a participar les autoritats de l’Ajuntament i de la Diputació en la Processó, que fon 1922 i no 1931.
- h. S’omet la necessària relació entre la recuperació de la Processó, la de la Senyera com a símbol de tots els valencians –i no a soles “de la ciutat”– i la nova aparició de l’himne, successos tots ells que es consoliden en la dècada dels anys vint i trenta del segle XX.

Se propon la següent redacció:

Antecedents històrics: l'actual processó cívica té els antecedents en les celebracions migevals de la conquesta cristiana de València, que es situen en el context de la nova atmòsfera europeista i occidental universalisada a través de la ideologia transmesa per l'Iglésia catòlica i per la realeza, les dos grans institucions que vertebraren des del principi el [regne cristià](#) de València i favoriren la codificació de les noves tradicions festives locals. El 9 d'octubre de 1238, dia de Sant Donís, el rei Jaume I va fer la seua entrada triumpfal; lligava des d'aquell moment el destí de València al de la Corona d'Aragó. D'esta manera, sant Donís, que no tenia res que vore en la tradició local i que tan sols representava una festa menor del calendari lilitúrgic, conseguiria una popularitat extraordinària en solemnitzar-se el seu recort juntament en la rendició de la plaça i la [reconsagració](#) eclesiàstica de la catedral, i identificar-se la seua commemoració en l'inclusió de València en el sí de la cristiandat.

Històricament, en la catedral ha tingut [i encara té](#) lloc (encara que no sempre en caràcter oficial) la celebració del tedèum o cant d'acció de gràcies a Déu per esta commemoració.

Les primeres celebracions daten d'un segle després de la conquesta, ya que les primeres institucions de govern locals i autònomes estaven àvides de manifestar públicament les prerrogatives adquirides gràcies a la pionera política municipalista de la reiales. En tot, la celebració en 1338 del primer centenari de la conquesta va tindre també un clim eminentment religiós, sense cap motiu lúdic, i pretenia celebrar l'incorporació providencial de la ciutat, per les tropes de Jaume I, [i en ella la del regne](#), a la cristiandat. [La processó anà des de la catedral de Santa Maria fins al convent de Sant Vicent Màrtir, en l'arraval de La Roqueta, el qual refermava l'antiguetat del cristianisme local anterior a la vinguda dels musulmans. Pocs anys més tart, s'instaura la tradició de realisar anualment una processó semblant tant en el dia de Sant Donís com en el de Sant Jordi, en unes celebracions especials els anys 38 de cada centúria.](#)

Per tant, la celebració del Nou d'Octubre naixia com una acció de gràcies colectiva dels [valencians](#) davant de la conquesta providencial a major glòria de Deu. Un triumpf cristià protagonizat pels reis de la casa d'Aragó, els antepassats dels quals no varen oblidar mai els orígens cristians de València gràcies a una tradició transmesa secularment, [i que es patentisa en la visita a Sant Vicent de la Roqueta en les processons generals dels centenaris](#). Per esta raó, des d'aquell moment i en el futur, la data i festa del Nou d'Octubre haurien de servir per a fixar els orígens historicopolítics del [regne cristià](#) de València i permetrien profundisar en les arrels dels [seus pobladors](#), dotant-los d'un corpus de referències que, reelaborades convenientment, varen constituir el gros del patrimoni ideològic d'un poble que convertí l'acontenyiment en una celebració llegalitadora de la seua existència.

D'esta manera, la celebració del Nou d'Octubre quedà incorporada com una representació sacra en el calendari festiu local, en el que la comunitat cívica apareixia ordenada segons els esquemes ideològics del pensament polític i social migeval. En les primeres celebracions destacava la processó religiosa, una desfilada solemne en la que els magistrats municipals ya portaven i exhibien [la Real Senyera](#) a lo llarc del trayecte com a símbol màxim, representatiu de la seua jurisdicció i de la seua autonomia política.

[S'ha de recordar ademés que la Senyera del Rat Penat, com a bandera de guerra, i d'acort en els Furs, havia de ser seguida per qualsevol home, a peu o a cavall, si eixia a la batalla. La Processó del Nou d'Octubre, precisament, no fa sino rememorar i fixar, en temps de pau, el simbolisme i a l'hora la funcionalitat primordial d'una Real Senyera del Rat Penat que, en igual procediment, s'apostava](#)

en el balcó de la Casa de la Ciutat i es devallava sense inclinar-se si havia d'eixir a la batalla, convocant a tot el poble darrere de sí.

Una ensenya que era protegida, ya fora en la pau o en la guerra, per la Companyia de Ballesters del Centenar de la Ploma, creada específicament per Pere II el Cerimoniós en el segle XIV per a l'específica protecció de la Real Senyera quan havia d'eixir a la batalla, i que també fon abolida en 1707 junt en els Furs.

De fet, la Senyera del Rat Penat encapçalà els principals successos bèlics en els que tropes valencianes, de la ciutat i del regne, hagueren d'eixir a la batalla per a defensa de les llibertats forals, de l'integritat territorial del regne o de la seguretat dels valencians.

La celebració adquiriria, aixina, unes connotacions civicopolítiques que superaven els pretextes religiosos argumentats originàriament. El Nou d'Octubre destacava com un refermament de la consciència ciutadana i del pactisme entre esta i el monarca, i la festa emfatissava la renovació contractual de la fidelitat mútua en que es juramentaven el monarca i la comunitat urbana de la ciutat de València, com a cap de tot el Regne i en especial de les viles reals. De manera que, des de mitan segle XIV, allò que havia segut una acció de gràcies de caràcter eminentment espiritual escomençà a transmutar-se en una espècie de festa patriòtica adaptant-se a les circumstàncies històriques canviants, un factor que explica la supervivència de la celebració durant estos casi huit sigles.

Els motius del ritual festiu sobirà, assumits per la població que participava directament en la celebració, introduïren nous costums, com ara la tradició de la mocadorà en les fruites de massapà, per a afalagar a les enamorades per Sant Donís, o els fòcs artificials, ademés dels voltejos de campanes, lluminàries, balls, festes i serenates de joglars, que acompanyaven la celebració del dia dels valencians.

La celebració del tercer centenari, en 1538, ya va demostrar en claritat l'aparició d'una genuïna consciència històrica, fet que coincidix en el moment de l'hegemonia valenciana en el sí de la Corona d'Aragó. La recreació de la memòria perduraria en les commemoracions successives, i inauguraria una nova etapa en l'evolució secular de la festa, que formalisà definitivament la seua concreció protocolària en la fastuositat i grandiloqüència tan pròpies de les cerimònies de l'Espanya imperial. Després de la fallida revolta de les Germanies, les institucions i els oficials que eixercien delegacions del poder regi varen aconseguir major posició en la desfilada processional vespertina, a l'hora que cobrava vigor de nou el component religiós i militariste de la celebració. En tot, el poder va intentar que hi haguera una major implicació popular en els festejos del Nou d'Octubre.

2.2. Aixina, en la commemoració de 1538 hi ha una clara referència al trasllat de la Real Senyera des del Consell fins a la catedral, a on se va celebrar el sermó de la conquesta, que sempre es realisava en llengua valenciana, després del qual continuà la processó civico-religiosa, encara que a la vesprada es va fer la gran processó en la qual també anava la Real Senyera del Rat Penat, símbol de la potestat urbana, acompanyada per les autoritats religioses i custodiada pels màxims representants del poder real en els àmbits polític, militar i fiscal.

No obstant això, l'imatge simbòlica que conformava el justícia criminal en l'asta de la bandera, flanquejada pels advocats del municipi que portaven els seus bordons, subrallava l'antiga autonomia ciutadana de les viles reals, la seua llegalitat i llegalitat baix la fidelitat a les normes

legislatives dictades per la monarquia. En esta ocasió es va fer també el tradicional acte protocolari d'hissar la bandera per damunt del portal en una corda, tant a l'anada com a la tornada, mentre els membres de la Companyia de Ballesters del Centenar de la Ploma disparaven les seues bombardes i arcabussos.

En plena ofensiva de la Contrarreforma, caracterisada per una gran exaltació religiosa i l'intensificació del procés de castellanisació, el centenari de 1638 ya deixa una descripció més pròxima a lo que hui és la processó civica. Aixina, a les huit del mati del 9 d'octubre de 1638, els magistrats, vestits de gala, varen portar des de la casa de la ciutat fins a la catedral la bandera per a assistir a l'ofici i al sermó. L'ensenya es va traure per la finestra, i el racional, rector de les finances municipals pero agent del rei en l'Administració local, la va lliurar al justícia en la plaça de la catedral. Esta segona autoritat, juntament en el restant de magistrats i el Centenar de la Ploma, va ordenar que abans d'iniciar el trayecte es fera una descàrrega d'armes a manera d'homenage. Una volta acabada la missa en la catedral, se tornà la bandera a la casa de la ciutat, i llavors començaren els festejos populars pròpiament dits.

Ha de recordar-se, no obstant, que además de les celebracions especials dels centenaris, se celebrava igualment una processó anual de Sant Donís (que es repetia en idèntic recorregut el dia de Sant Jordi), i que és la directa antecessora de la processó actual. Esta processó anual, que era més curta que la general del centenari, eixia de la Casa de la Ciutat, entrava a la Catedral, a on se celebrava una missa i es llegia un sermó; s'encaminava posteriorment a l'iglésia de Sant Jordi, situada en l'actual plaça de Rodrigo Botet, i tornava pels carrers de Sant Vicent i Saragossa. Després d'entrar de nou a la Sèu, tornava a la Casa de la Ciutat, en semblant cerimonial i sempre en l'acompanyament del Centenar de la Ploma. En tots els casos, en la Sèu se llegia un sermó que, a pesar de la castellanisació imperant, es fea sempre en llengua valenciana. De tots estos sermons fon especialment nomenat i es conserva el Sermó de la Conquesta de 1666, compost per Gaspar Blai Arbuixech.

El Decret de Nova Planta de 1707 va eliminar l'ordenament juridic valencià, aixina com les formes de govern del Regne de València, incorporat com una província més a l'Espanya borbònica. Els efectes en el simbolisme valencià foren també automàtics, puix les noves autoritats borbòniques ordenaren desmontar la Real Senyera –“las armas del Reyno y Ciudad”– i tancar-la en una arca de tres claus, motiu pel qual deixà de celebrar-se la processó anual de Sant Donís. Fon esta prohibició, aixina com l'interdicció d'usar material pirotècnic per a celebrar el Nou d'Octubre tal com era costum popular, la que provocà l'aparició, segons la tradició, de les *piulettes i tronadors*, que imitaven en forma de dolç la forma d'eixos artefactes pirotècnics prohibits, els quals s'unien a la tradició de la *mocadorà*.

Les noves autoritats únicament transigiren en la celebració de la Processó del Centenari en 1738, encara que justificant-la en tèrmens d'exacerbada religiositat lligada a la nova situació política. En este nou context, la festa va perdre el seu antic sentit polític, encara que mantenia el ritual. Aixina, en la celebració del centenari de 1738, la Real Senyera es va baixar pel balcó de la casa consistorial i va ser recollida pel síndic procurador general, la comitiva anà fins a la catedral i, ya de vesprada, va tindre lloc la tradicional processó multitudinària.

Durant el segle XIX, l'expansió creixent del lliberalisme i les idees revolucionàries democràtiques no sols varen anar acabant progressivament en l'Antic Règim, sino que construirán la nova idea de la nació espanyola. Aixina, les institucions reorganisades pels lliberals intentaren conciliar, no sense

dificultats, la celebració de la valenciana tradicional en l'ideari lliberal nacionalment espanyol. D'esta manera, la commemoració de 1838 va estar ja molt més imbuïda dels ideals llaics, a l'hora que s'obria pas un romanticisme valencià clarament precursor de lo que seria la Renaixença. El 9 d'octubre de 1838, la Real Senyera, [que en les celebracions de sigles anteriors fon](#) baixada pel balcó principal de l'Ajuntament i rebuda a la porta sobre una tarima a manera de trona, va ser baixada per les escales de l'Ajuntament, sense inclinar-la, i ja en el carrer la va rebre en honors la milícia nacional.

A mitjan segle XIX, la festa de Sant Donís es limitava a reflectir el seu aspecte costumista, amorós, galant i gastronòmic, en que destacaven els passejos de la població davant de les pasteries de la ciutat que mostraven els exquisits dolços elaborats en eixe motiu. En tot, i en un ambient marcat per la Renaixença, es va produir el descobriment polític de la celebració, lligat a un incipient moviment valencianista conduït per associacions com Lo Rat Penat. A causa d'esta influència, el 20 de juliol de 1891 es va inaugurar l'estàtua equestre de Jaume I en el Parterre. En este motiu s'organitzà una manifestació cívica vespertina que partia de l'ajuntament i arribava fins al Parterre. En la participació de la corporació municipal, juntament en la Senyera, i la presència d'unes altres institucions, societats científiques, gremis i representants d'associacions cíviques, l'acte constituïx un precedent dels homenajes que es brindarien posteriorment al monarca en motiu del Nou d'Octubre.

[A partir dels anys vint, les demandes del nou valencianisme cultural i polític, en la proliferació de partits polítics que havien incorporat al seu ideari l'autogovern, ompliren de contingut reivindicatiu els actes del Nou d'Octubre, aixina com la processó cívica i el valor simbòlic aglutinador de la Real Senyera, especialment durant els anys de la Segona República, en que la festa alcança la màxima dimensió política.](#)

[Foren les Joventuts Ratpenatistes les que, en 1917, realisaren un primer acte d'ofrena en el monument, i fon la societat Lo Rat Penat qui animà, en els primers anys vint, un homenage que responguera a l'increment de consciència valencianista de la societat. Serà en 1922 quan l'Ajuntament i la Diputació s'unixen per fi a Lo Rat Penat i acodixen en corporació, per primera volta, acompanyats de la Senyera, a l'ofrena a Jaume I. 1922 és, per tant, el primer any en que es recupera la Processó del Nou d'Octubre en un cerimonial homologable al de l'època foral.](#)

[En 1928, una volta teixida la nova Real Senyera oficial, que substituï en els actes a la molt deteriorada de 1596, la processó presentarà ja una organització pareguda a l'actual, incloent l'entrada de la Senyera en la Catedral tal com se realisava durant l'època foral, i es celebrarà de manera pràcticament ininterrompuda –en el paréntesis de la Guerra Civil– fins a l'actualitat. Ya en aquell any, l'acte de colocació de les corones de lloret en el monument a Jaume I vingué precedit dels discursos del president de Lo Rat Penat i de l'alcalde de València, tal com continuà fent-se fins a l'any 1979, en que les noves autoritats municipals eliminaren els discursos pero mantingueren la colocació de les corones de lloret per part de Lo Rat Penat i de l'ajuntament, tal com s'ha vengut fent fins al present.](#)

[Per tant, gràcies ad aquella iniciativa ratpenatista, secundada pel valencianisme cívic i polític i per tota la societat valenciana, pogué recuperar-se l'esperit de reivindicació identitària i cívica que la processó guanyà durant l'època foral, i que es reprimí a partir de la victòria borbònica en la Guerra de Successió. Un esperit que goja de plena vitalitat en els nostres dies.](#)

En 1930 aplegaria la fi de la dictadura de Primo de Rivera i en els consistoris municipals foren reposts la majoria dels regidors que havien segut electes de forma prèvia al colp d'estat. Serien estos regidors els que, en València com en molts atres llocs de l'Estat, una volta derogada la prohibició de les banderes regionals, prendrien la decisió de fer onejar la bandera valenciana junt a l'espanyola de forma contínua en els balcons dels edificis oficials.

En el nostre cas, l'històric moment aplegà el 25 de juliol de 1930, dia de Sant Jaume, en el que els alcaldes de les tres capitals provincials i els presidents de les Diputacions d'Alacant, Castelló i València acompanyaren, davant d'una enfervorizada multitud, la solemne hissada de la Senyera coronada en el balcó de l'ajuntament de València als sons de l'himne valencià, declarat també regional pels tres alcaldes en 1925; el qual hagué de ser tornat a interpretar davant l'ambient d'emotivitat generat.

D'esta manera, veem cóm la recuperació de la Processó Cívica del Nou d'Octubre en els anys vint i trenta del segle XX acompanya íntimament a la recuperació i fixació coetànées de la bandera i de l'himne de tots els valencians, com a parts d'un mateix fenomen d'autoafirmació identitària i política del nostre poble. De tal manera que tant la Processó com els símbols no poden entendre's, hui com llavors, sino com a parts d'un mateix tot indissoluble. Un fenomen transversal que implicava a totes les ideologies i procedències, i que tindrà la seua natural continuïtat en la Segona República, en la que continuen els actes d'homenage del Parterre als que s'invita a tot el poble valencià, totes les entitats i totes les forces vives de la societat a sumar-se a l'acte, de manera que es convertirà en el símbol màxim de les reivindicacions valencianistes.

La Guerra Civil va impedir que es celebrara en normalitat el centenari de 1938, que es va repetir un any més tart, 1939, d'acort en les idees del nou règim franquiste, que va mantindre els actes tradicionals, entre els quals la processó cívica, *si bé esta es realisà en el conegut com a penó de la conquesta* i no es va traure la Real Senyera en la processó perquè s'identificava en la causa republicana i *autonomista*. Els anys següents, la commemoració del Nou d'Octubre va quedar reduïda a misses en honor de Jaume I i la venda dels dolços característics d'esta celebració. Va ser a partir de 1943 quan es va reprendre l'acte principal de la processó cívica, especialment gràcies a la insistència de l'entitat Lo Rat Penat, que tornà a contar amb la participació de la Reial Senyera. A partir de 1951, la processó cívica anà guanyant en magnificència i assistència de públic, i es va establir una estructura integradora que va servir de base per a les edicions ulteriors de la processó. En l'edició de 1951 obria la marcha la guàrdia municipal de gala a cavall, darrere de la qual anaven, ordenades en dos fileres, les banderes dels diferents gremis seguides de les representacions sindicals, aixina com dels centres culturals, la Banda Municipal, timbals i, pel centre de la desfilada, la senyera, escortada per macers i un piquet militar. Darrere de l'ensenya anava la corporació municipal i l'alcalde en el restant d'autoritats. Tancava la comitiva una banda i un nou piquet militar. En 1953, el seguici es va completar en l'incorporació de diverses comissions falleres, que també homenajaren l'estàtua de Jaume I en el Parterre. *No obstant, posteriorment la processó decaigué, i fon mantinguda essencialment per la societat Lo Rat Penat, davant el desinterés del consistori municipal, si be en la década dels setanta, en el nou recolzament de l'alcalde Miquel Ramon Izquierdo, que des de 1973 escomença a redactar en valencià els bandos que convoquen a la ciutadania a participar en la processó, se torna a considerar plenament establida.*

Tant la festa del Nou d'Octubre com la processó cívica han tendit a expressar un valencianisme en expansió, fet especialment visible des dels anys setanta. La promulgació, en 1982, de l'Estatut

d'Autonomia, en combinació en la recuperació de la democràcia i la principal institució d'autogovern, la Generalitat Valenciana, varen fer que el component de celebració de la valencianitat compartida i de refermament valencianiste es fera notar molt més en les festivitats del Nou d'Octubre, que es va convertir en la festa oficial de la nova Comunitat Valenciana, i molt concretament en la processó cívica, que va vore cóm s'incrementava el seu públic, l'impacte mediàtic i el resò popular, fins convertir-se en el principal i simbòlicament més rellevant acte ritual de la festa dels **valencians**.

D. Esmenes als Antecedents històrics.

Diu:

*“2.6. Descripció del bé: En l'actualitat, la processó cívica del Nou d'Octubre a València comença a les 11.30 hores amb la recepció de la corporació municipal, autoritats i invitats a l'Ajuntament. A les 11.45 hores té lloc la lectura del decret de l'Alcaldia i l'entrega de la senyera al Museu de l'Arxiu Històric Municipal. A les 12.00 hores es produeix el solemne descens de la Reial Senyera des del balcó de l'Ajuntament, mentre se li rendeix homenatge **amb la descàrrega de salves d'honor**. La senyera es baixa per mitjà de cordes pel balcó de la casa consistorial, ja que des de l'any 1365, i per privilegi del **rei Pere III el Cerimoniós, la senyera del cap i casal** no pot inclinar-se davant de res o de ningú. Com que no pot eixir per les portes de l'Ajuntament si no s'inclina, és despenjada pel balcó en un acte molt solemne durant el qual el públic congregat en la plaça victoreja i aplaudeix la senyera **de la ciutat, també oficialitzada per l'Estatut d'Autonomia de 1982 com a ensenya autonòmica de tota la Comunitat Valenciana**.*

Una vegada baixada la senyera, es forma el seguici i comença la processó cívica pròpiament dita, que és contemplada per un públic nombrosíssim i que segueix un ordre protocol·lari que ha anat variant amb el pas del temps i en el qual participen autoritats i càrrecs institucionals diversos, així com representants d'entitats cíviques, culturals, científiques i professionals, entre altres, que constitueixen un reflex de la pluralitat de la societat valenciana.

*La processó ix des de la plaça de l'Ajuntament i recorre els principals carrers del centre de la ciutat de València en direcció a la plaça d'Alfons el Magnànim. En aquesta plaça té lloc l'homenatge a l'estàtua eqüestre del rei Jaume I, **amb ofrena floral institucional i corones de llorer**, i el cant de l'himne de la Comunitat Valenciana, interpretat per la Banda Municipal. Des d'aquesta plaça es torna novament a la plaça de l'Ajuntament, on la Reial Senyera és hissada al so de l'himne valencià i es disparen les salves d'honor, i torna a ser custodiada a les dependències de l'Arxiu Històric Municipal. Els actes acaben amb una mascletada a la plaça de l'Ajuntament.*

Pel que fa a la conducció de la Reial Senyera en la processó cívica, el costum estableix que la porten diversos regidors de l'Ajuntament, encara que una resolució de l'Alcaldia fixa qui en serà el portador inicial o principal.

*2.7. Elements que en formen part: De tots els elements que conformen la processó cívica del Nou d'Octubre el més destacat és, sens dubte, la Reial Senyera de València, al voltant de la qual adquireix sentit el seguici, atés que simbolitza la màxima expressió de la identitat compartida dels valencians i funciona com a condensador de tota una memòria històrica **ciudadana**.*

La senyera oficial que actualment ix en la processò data de 1928 quan, a causa de l'estat de deteriorament en què es trobava l'anterior (que es conserva custodiada en una vitrina a l'Arxiu Històric Municipal), es va decidir fer-ne una rèplica. De la nova senyera se'n van fer tres còpies: la que ix en la processò, la que va cobrir el taüt de l'escriptor i polític Vicent Blasco Ibáñez quan les seues restes es van traslladar a València en 1933, que encara es conserva, i una altra que es guarda des de 1969 al Museu del Col·legi de l'Art Major de la Seda. Aquestes tres senyeres es van confeccionar a la fàbrica de teixits de seda d'Eduardo Sanchis Romero, al carrer de Quart de València. En 1994 es va fer una nova restauració de la senyera utilitzada en la processò cívica, coordinada pel Col·legi de l'Art Major de la Seda. El seu pes és de 18 quilograms, 5 dels quals corresponen a la cimera. L'asta té una alçària de 3,30 metres, i les dimensions de la bandera són de 2,50 metres per 1,55 metres. L'any 2008 va ser novament restaurada i netejada la cimera, i se li van tornar el color i la brillantor originals.

La Reial Senyera va acompanyada pels timbalers, que executen la Marxa de la ciutat de València, que ja tocaven en la processò del Corpusel seglexviii, i que va servir d'inspiració al mestre Josep Serrano per a bastir els primers compassos de l'Himne de l'Exposició Regional de 1909. Aquest himne va ser declarat en 1982 himne oficial de la Comunitat Valenciana, i també es toca i es canta en l'acte d'homenatge a l'estàtua eqüestre de Jaume I, que forma part destacada de la processò cívica. En realitat la interromp, ja que el seguici processional es deté i comença una concentració de caràcter estàtic. En aquest homenatge multitudinari es refermen especialment els vincles compartits amb la condensació màxima de tots els símbols que defineixen la valencianitat en la processò cívica: la Reial Senyera, l'evocació del rei conqueridor Jaume I, fundador del Regne de València, i l'himne de la Comunitat Valenciana, a més del valencià, que està present en la litúrgia civil de la processò com a llengua pròpia i distintiva del poble valencià.

No obstant això, a més dels elements concrets destacats adés, la dimensió immaterial més reeixida de la processò cívica és el mateix ritual deambulatori, que té caràcter processional circular, ja que comença i acaba al mateix lloc, l'Ajuntament de València, seu de l'Arxiu del Museu Històric Municipal, on es custodia la Reial Senyera durant tot l'any, però també altres símbols importants del Nou d'Octubre, com el penó de la conquesta o les armes (espasa i escut) atribuïdes al rei Jaume I, entre altres objectes rellevants. La processò actual continua recollint en el mateix seguici la representació simbòlica de tots els estaments ciutadans, com històricament ha succeït, amb presència de gremis, entitats civils, festives, polítiques i culturals, autoritats locals, autonòmiques i estatals, institucions culturals i societat civil en general, per a refermar, per mitjà d'un exercici de civisme, la solidesa i perdurabilitat dels vincles comunitaris i la vocació de projecció cap al futur d'una comunitat cohesionada per uns símbols compartits.

3. Definició de l'àmbit espacial i temporal

3.1. Àmbit espacial: L'àmbit espacial és, dins de la ciutat de València, l'àrea del centre urbà que cobreix el desplegament iteratiu de la processò cívica, que es desplega per l'àrea de Sant Francesc (plaça de l'Ajuntament i carrer de Sant Vicent), la Seu (plaça de la Reina i carrer de la Pau) i novament Sant Francesc (retorn cap a la plaça de l'Ajuntament pels carrers de les Barques i del Pintor Sorolla). Cal subratllar que també es tracta del centre simbòlic de la ciutat, on es troben els principals edificis de l'Administració pública (Ajuntament i Generalitat), la religió tradicional cristiana (catedral) i la zona comercial i residencial considerada més distingida de la València

moderna. Per tant, l'entorn arquitectònic, monumental i històric contribueix a destacar la centralitat simbòlica de la processó i el seu paper com a acció performativa de la valencianitat.

3.2. Àmbit temporal: La celebració de la processó té lloc a les 12.00 del matí del dia 9 d'octubre, en el moment culminant del migdia, i sol desenvolupar-se durant dos hores o dos hores i mitja, si bé la duració convencional pot variar en funció de circumstàncies diverses, com el desenvolupament de l'acte d'homenatge a l'estàtua eqüestre de Jaume I, l'itinerari, les condicions atmosfèriques o l'assistència de públic."

Comentaris:

- a. Torna a insistir-se en una autoconsciència "ciudadana" que entra en contradicció o disminueix l'alcanc real de la processó com a exaltació de l'autoconsciència d'identitat de tot el poble valencià.
- b. S'omet o es reduïx a "bandera de la ciutat" el simbolisme de la Real Senyera, fonamental per a comprendre el cerimonial inherent a la Processó.
- c. S'omet el tedèum com a part innegable de la festivitat i de la Processó, encara que en determinats moments de l'època contemporànea s'haja hagut d'organitzar al marge de les autoritats en funció de la diferent conjuntura política del moment.
- d. No es menciona la participació imprescindible de la societat Lo Rat Penat per a la recuperació de la tradició perduda durant doscents anys, ni en el seu manteniment durant l'etapa franquista, fets que justifiquen la seua participació preferent en el seguici.
- e. S'obvia la necessària relació entre la recuperació de la Processó, la de la Senyera com a símbol de tots els valencians –i no a soles "de la ciutat"– i l'himne.
- f. Existix una contradicció entre la part precedent del text (a on se parla de "honors d'ordenança" en el moment de la baixada de la Senyera) i el d'esta part, a on se parla d'unes "salves d'honor".
- g. Se somet a consideració la necessitat i l'interés de que el redactat definitiu no impossibilita en un futur una major participació del govern autonòmic en l'organització i l'itinerari de la Processó, puix la seua actual configuració es deu en bona mida a que en el moment de la recuperació i reorganització de la mateixa encara no existien institucions de ranc autonòmic.

Se propon la següent redacció:

2.6. Descripció del be: En l'actualitat, la processó cívica del Nou d'Octubre en València escomença a les 11.30 hores en la recepció de la corporació municipal, autoritats i invitats en l'Ajuntament. A les 11.45 hores té lloc la llectura del decret de l'Alcaldia i l'entrega de la senyera en el Museu de l'Archiu Històric Municipal. A les 12.00 hores es produïx el solemne descens de la Real Senyera des del balcó de l'Ajuntament, mentres se li rendixen **honors d'ordenança**. La senyera es baixa per mig de cordes pel balcó de la casa consistorial, ya que des de l'any 1365, i per privilegi del rei **Pere II el Cerimoniós, la Real Senyera** no pot inclinar-se davant de res o de ningú. Com que no pot eixir per les portes de l'Ajuntament si no s'inclina, és despenjada pel balcó en un acte molt solemne durant el qual el públic congregat en la plaça victoreja i aplaudix **a la Real Senyera, símbol**

històric del poble valencià exaltat com a bandera de tots els valencians en juliol de 1930 pels alcaldes i els presidents de les Diputacions d'Alacant, Castelló i València, i refermat en la seua oficialitat per l'Estatut d'Autonomia de 1982 com a ensenya autonòmica de tota la Comunitat Valenciana.

Una vegada baixada la senyera, es forma el seguici i comença la processó cívica pròpiament dita, que és contemplada per un públic numerosíssim i que segueix un ordre protocolari que ha anat variant en el pas del temps i en el qual participen autoritats i càrrecs institucionals diversos, aixina com representants d'entitats cíviques, culturals, científiques i professionals, entre atres, [encapçalades per la societat Lo Rat Penat com a entitat recuperadora de la processó en 1922, totes les quals](#) constitueixen un reflex de la pluralitat de la societat valenciana.

La processó ix des de la plaça de l'Ajuntament i recorre els principals carrers del centre de la ciutat de València en direcció a la plaça d'Anfòsel Magnànim. En esta plaça té lloc l'homenage a l'estàtua eqüestre del rei Jaume I, [en ofrena floral i corones de llorer, en prioritat de les de l'Ajuntament i de Lo Rat Penat com a entitat recuperadora de la processó](#), i el cant de l'himne de la Comunitat Valenciana, interpretat per la Banda Municipal. Des d'esta plaça es torna novament a la plaça de l'Ajuntament, a on la Real Senyera és hissada al so de l'himne valencià i es disporen les salves d'honor, i torna a ser custodiada en les dependències de l'Archiu Històric Municipal. Els actes acaben en una mascletà en la plaça de l'Ajuntament.

Pel que fa a la conducció de la Real Senyera en la processó cívica, la costum establix que la porten diversos regidors de l'Ajuntament, encara que una resolució de l'Alcaldia fixa qui en serà el portador inicial o principal.

2.7. Elements que en formen part: De tots els elements que conformen la processó cívica del Nou d'Octubre el més destacat és, sense dubte, la Real Senyera de València, al voltant de la qual adquireix sentit el seguici, atés que simbolisa la màxima expressió de l'identitat compartida dels valencians i funciona com a condensador de tota una memòria històrica [ciutadana i de tot el poble valencià](#).

La senyera oficial que actualment ix en la processó data de 1928 quan, a causa de l'estat de deteriorament en que es trobava [l'anterior de 1596](#) (que es conserva custodiada en una vitrina en l'Archiu Històric Municipal), es va decidir fer-ne una rèplica. De la nova senyera se'n varen fer tres còpies: la que ix en la processó, la que va cobrir l'ataüt de l'escriptor i polític Vicent Blasco Ibáñez quan les seues despulles es varen traslladar a València en 1933, que encara es conserva, i una altra que es guarda des de 1969 en el Museu del Colege de l'Art Major de la Seda. Estes tres senyeres se confeccionaren en la fàbrica de teixits de seda d'Eduardo Sanchis Romero, en el carrer de Quart de [la ciutat de](#) València. En 1994 es va fer una nova restauració de la senyera utilisada en la processó cívica, coordinada pel Colege de l'Art Major de la Seda. El seu pes és de 18 quilograms, 5 dels quals corresponen a la cimera. L'asta té una alçària de 3,30 metres, i les dimensions de la bandera són de 2,50 metres per 1,55 metres. L'any 2008 fon novament restaurada i netejada la cimera, i se li tornaren el color i la brillantor originals.

[Forma també part de la tradició de la Processó la celebració d'un tedèum en la Catedral, en una presència destacada de la Senyera durant el desenroll de l'acte que té com a referència el cerimonial de la Processó de l'època foral i moderna. No obstant, esta presència no s'ha verificat en tots els anys de l'època contemporànea, en funció de la diferent conjuntura política del moment.](#)

La Real Senyera va acompanyada pels timbalers, que eixecuten la *Marcha de la ciutat de València*, que ya tocaven en la processó del Corpus el segle XVIII, i que va servir d'inspiració al mestre Josep Serrano per a bastir els primers compassos de l'*Himne de l'Exposició Regional* de 1909. Este himne fon declarat regional pels alcaldes d'Alacant, Castelló i València en maig de 1925, i va ser confirmat oficialment en 1982 com a himne de la Comunitat Valenciana, i també es toca i es canta en l'acte d'homenage a l'estàtua eqüestre de Jaume I, que forma part destacada de la processó cívica. En realitat l'interromp, ya que el seguici processional es deté i escomença una concentració de caràcter estàtic. En este homenage multitudinari es refermen especialment els vinculs compartits en la condensació màxima de tots els símbols que definixen la valencianitat en la processó cívica: la Real Senyera, l'evocació del rei conqueridor Jaume I, fundador del Regne cristià de València, i l'himne de la Comunitat Valenciana, además de l'idioma valencià, que està present en la litúrgia civil i religiosa de la processó com a llengua pròpia i distintiva del poble valencià.

No obstant això, además dels elements concrets destacats adés, la dimensió immaterial més destacada de la processó cívica és el mateix ritual deambulatori, que té caràcter processional circular, ya que escomença i acaba en el mateix lloc, l'Ajuntament de València, sèu de l'Archiu del Museu Històric Municipal, a on se custodia la Reial Senyera durant tot l'any, pero també uns atres símbols com el conegut com a penó de la conquesta o les armes (espasa i escut) atribuïdes al rei Jaume I, entre uns atres objectes rellevants. La processó actual continua recollint en el mateix seguici la representació simbòlica de tots els estaments ciutadans, com històricament ha succeït, en presència de gremis, entitats civils, festives, polítiques i culturals, autoritats locals, autonòmiques i estatals, institucions culturals i societat civil en general, per a refermar, per mig d'un exercici de civisme, la solidea i perdurabilitat dels vinculs comunitaris i la vocació de projecció cap al futur d'una comunitat cohesionada per uns símbols compartits.

3. Definició de l'àmbit espacial i temporal

3.1. Àmbit espacial: L'àmbit espacial és, dins de la ciutat de València, l'àrea del centre urbà que cobrix el desplegament iteratiu de la processó cívica, que es desplega per l'àrea de Sant Francesc (plaça de l'Ajuntament i carrer de Sant Vicent), la Sèu (plaça de la Reina i carrer de la Pau) i novament Sant Francesc (retorn cap a la plaça de l'Ajuntament pels carrers de les Barques i del Pintor Sorolla). Cal subrallar que també es tracta del centre simbòlic de la ciutat, a on se troben els principals edificis de l'Administració pública (Ajuntament i Generalitat), la religió tradicional cristiana (catedral) i la zona comercial i residencial considerada més distinguida de la València moderna. Per tant, l'entorn arquitectònic, monumental i històric contribuïx a destacar la centralitat simbòlica de la processó i el seu paper com a acció performativa de la valencianitat.

3.2. Àmbit temporal: La celebració de la processó té lloc a les 12.00 del mati del dia 9 d'octubre, en el moment culminant del migdia, i sol desenrollar-se durant dos hores o dos hores i mija, si be la duració convencional pot variar en funció de circumstàncies diverses, com el desenroll de l'acte d'homenage a l'estàtua eqüestre de Jaume I, l'itinerari, les condicions atmosfèriques o l'assistència de públic.

4. BIBLIOGRAFIA RECOMANADA

- ALMELA I VIVES, FRANCESC: *Valencia y su Reino*. Edicions Mariola, València, 1965.
- ATIENZA, ANTONI: *La Real Senyera. Bandera nacional dels valencians*. L'Oronella, València, 2001.
- “La Senyera a través dels llibres”, *Lletraferit* núm. 48, setembre de 2001.
- “¿Qué nos queda per saber de la Senyera?”, *Lletraferit* núm. 79, novembre 2005.
- “La Rata Penada, símbol del Regne de València”, *Lletraferit* núm. 79, novembre 2005.
- ATIENZA, A; BENS, F; CALPE, À; CASAÑA, M; ROCA TRAVER, F; SALA: *Nicolau Primitiu i València. Treballar, persistir, esperar...* Lo Rat Penat-AELLVA-L'Oronella-RACV, València, 2003.
- BAYDAL, VICENT; ESQUILACHE, F; FUSET, P; VICENTE, M: *Entorn de la bandera del País Valencià*. València, 2006 (edició electrònica).
- BAZZANA, ANDRÉ. “El balad Balansiya en tiempos de Jaime I”, dins de *Repoblación y reconquista. Actas del II curso de cultura medieval*. Centro de Estudios del Románico, Aguilar de Campoo, 1993.
- BENS, FELIP; TINTORER, ANDREU: *Senyera valenciana. La bandera de tots*. L'Oronella, València, 2006.
- CULLA, JOAN IGNACI: “El Peno de la Conquista, una falsa reliquia”, *Las Provincias*, 9-10-2008.
- DDAA: *Catalec Exposicio Real Senyera*. Estudiants Valencianistes de la Politècnica, València, 1998.
- DE VALDA, JOAN BATISTE: *Llibre de les assistències i funcions*. València, 1667 (edició de l'Ajuntament de València a càrrec de V. J. Escartí i A. López Quiles, València, 1998).
- FAUS I SABATER, SALVADOR. *Breu ressenya històrica de la Senyera valenciana*. València, 1978.
- GARCIA MOYA, RICARDO: *Tratado de la Real Señera. Señeras valencianas y pendones catalanes*. Ajuntament de València, 1993.
- JUANTO MANRIQUE, FERMÍN: *Bandera del Reino de Valencia (Datos históricos)*. Paraval, València, 1979.
- MOLINA PONT, FRANCISCO: *La Senyera dels valencians. Aproximación a la historia de la Senyera*. València, 1980.
- *Lo que no se ha dicho de la Señera (Del azul y la corona)*. València, 1981.
- MOMBLANCH, FRANCESC DE PAULA: *La Bandera del Reino de Valencia*. València, 1978.
- ORTÍ, JOSEP VICENT: *Fiestas centenarias, con que la insigne, noble, leal y coronada ciudad de Valencia celebrò en el dia 9 de octubre de 1738 la quinta centuria de su christiana conquista*. València, 1740 (edició de l'Ajuntament de València, 2008).
- ORTÍ, MARC ANTONI: *Siglo Quarto de la Conquista de Valencia*, València, 1640 (edició de l'Ajuntament de València, 2005).
- PUJADES BATALLER, RAMON JOSEP: *La carta de Gabriel de Vallseca de 1439*. Estudi i edició. Lumenartis, Barcelona, 2009.

- ROCA TRAVER, FRANCISCO A: *Instituciones sociales en la Valencia medieval*. Ajuntament de València, 2004.
- RUBIO VELA, AGUSTÍ: “Valencia: la conciencia de capitalidad y su expresión retórica en la prosa municipal cuatrocentista”. *Anal de l’Universitat d’Alacant*. Historia Medieval nº 13, Alacant, 2000-2002.
- RUEDA PITARQUE, ÒSCAR: *Senyera valenciana, símbol de llibertat*. L’Oronella, València, 2013.
- SEVILLANO COLOM, FRANCESC: *El “Centenar de la Ploma” de la ciutat de València (1365-1711)*. Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1966.
- SMITH, WHITNEY. *Flags through the ages and across the world*. McGraw-Hill, Nova York, 1975.
- VIVES LIERN, VICENT: *Lo Rat Penat en el escudo de armas de Valencia*. València, 1900 (edició de l’Ajuntament de València, 2001).

En la Ciutat de València, a 23 de decembre de 2015